Андрэй МАКАЁНАК

ВЫБАЧАЙЦЕ, КАЛІ ЛАСКА

Камедыя
ў чатырох дзеях

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ:

Калібераў Сцяпан Васільевіч.
Антаніна Цімафееўна.
Моцкін.
Печкуроў Кузьма Прохаравіч.
Гарошка Ягор Сяргеевіч.
Марыя Кірылаўна.
Наташа.
Лёня.
Ганна Чыхнюк.
Міхальчук.
Гардзіюк.
Курбатаў Сяргей Іванавіч.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Ясны ліпеньскі ранак. Кватэра Сцяпана Васільевіча Каліберава. Са спальні выходзіць Сцяпан Васільевіч; ён у саколцы, піжамных штанах, на нагах хатнія тапкі. Сцяпан Васільевіч нечага доўга шукае. Чым даўжэй шукае, тым ніжэй падае і без таго дрэнны настрой.

Каліберaў. Закурыць у доме — цэлая праблема. Пра апетыт клапоцішча, а нервы трэпле... Запалкі схавае, шэльма... *(Знайшоў запалкі, прыкурыў і зноў пайшоў у спальню.)*

Знадворку прыходзяць Антаніна Цімафееўна і Ганна з кошыкам.

Антаніна Цімафееўна. Заходзьце, мілая, за-

ходзьце сюды. *(Паставіла крэсла каля дзвярэй.)* Сядайце, калі ласка, сядайце.

Ганна. Дзякую, галубка, дзякую. Няма калі мне сядзець.

Антаніна Цімафееўна. Дык вы спецыяльна прыйшлі па мяшкі?

Ганна. Кладаўшчык папрасіў. Хутка жніво пачнецца — спатрэбяцца.

Антаніна Цімафееўна. Мне і самой рупіла, ды не было кім перадаць. *(Бядуючы.)* Я вінавата, а вам клопат.

Ганна. Які там клопат.

Антаніна Цімафееўна. А за бульбу ён заплаціў грошы?

Ганна. Заплаціў, заплаціў.

Антаніна Цімафееўна. Цяпер жа, самі ведаеце, могуць прыпісаць парушэнне Статута сельгасарцелі.

Ганна. Не, не, заплаціў, заплаціў.

Антаніна Цімафееўна. А гэта што ў вас? Можа, яйкі? Дык я іх вазьму.

Ганна. А во, калі ласка. Мне ўсё роўна каму прадаваць.

Антаніна Цімафееўна. Ой, мілая, вельмі ж яны дробненькія.

Ганна. Не, чаму дробненькія? Сярэднія. Пеўня няма ў двары. Быў там нейкі, дык задушыў кабанчык. Так мае куркі ўдовамі і засталіся...

Антаніна Цімафееўна *(нездаволена)*. Дробненькія... Але нічога, вазьму.

Антаніна Цімафееўна забірае яйкі і выносіць на кухню. Ганна тым часам аглядае кватэру: памацала абрус, з цікаўнасцю агледзела буфет і раптам заўважыла на буфеце чучала ката, якому нададзена такая поза, быццам ён вось-вось схопіць мыш. Вяртаецца Антаніна Цімафееўна і адлічвае Ганне грошы.

А старшыня ваш, Гарошка, вельмі добры чалавек. І характар такі лагодны, пакладзісты.

Ганна. Жонцы трэба лагодны характар, а калгасу —

ні к чаму. Калгасу гаспадар патрэбен, ды добры гаспадар. Галубка, дзіўны кот у вас.

Антаніна Цімафееўна. Праўда, мілая, быў дзіўны кот. Любімец мой.

Ганна. Натапырыўся, а которы час не паварушыцца.

Антаніна Цімафееўна. Гэта чучала... Як вам сказаць... Партрэт на памяць зрабілі...

Ганна. Дык ён здох?

Антаніна Цімафееўна. Памёр.

Ганна. Аб'еўся?

Антаніна Цімафееўна. Што вы, мілая! Я так яго даглядала! Мы тады ў Мінску жылі. На ўвесь Мінск, пэўна, не было такога ката. Такі разумны быў, такі ласкавы... *(Выцірае слёзы.)*

Ганна. Дык вы яго аблупілі і напхалі нечым?

Антаніна Цімафееўна. Мастак рабіў.

Ганна. Бедны коцік... А тыя, што ў калідоры, таксама вашай гадоўлі?

Антаніна Цімафееўна. Мае, мілая, мае. Люблю я іх.

Ганна. У вас дзетак, відаць, няма?

Антаніна Цімафееўна. І без іх клопату хапае.

Ганна. Ну, вядома, вядома. А ў мяне іх двое. Без мужа гадую.

Антаніна Цімафееўна. А дзе ж ён?

Ганна. Сабакам сена косіць.

Антаніна Цімафееўна. Сабакам?

Ганна. Можа, і кошкам, хто яго ведае.

Антаніна Цімафееўна. А цераз суд, аліменты...

Ганна. Хай ён падавіцца тымі аліментамі. Я і сама дзяцей выгадую. Большы сёлета сямігодку скончыў. У тэхнікум паедзе. Па электрычнасці тэхнікам хоча быць. Хай едзе. Цяпер вучоныя людзі ўсюды патрэбны. Вось і ў нашым калгасе электрастанцыю ставіць будзем. Інжынеры прыязджалі, планы знімалі.

Антаніна Цімафееўна. А-а, ведаю, ведаю. Гэта Сцяпан Васільевіч пасылаў да вас інжынераў.

Ганна. Хай бы ён цяпер на Гарошку націснуў, каб пасля жніва і за электрастанцыю ўзяўся. Шкада, што наш Макар Сямёнавіч, бедны, захварэў. Той бы падагнаў. От быў чалавек!..

Антаніна Цімафееўна. А Каліберaў што? Горшы?

Ганна. Як вам сказаць?.. Нарады розныя ды пасяджэнні часта праводзіць. А вось у калгасах рэдка бывае. А з такіх, як Гарошка, нельга вачэй спускаць.

Антаніна Цімафееўна. Ну, ён цяпер спуску не дасць.

Ганна. Хто?

Антаніна Цімафееўна. Сцяпан Васільевіч Каліберaў.

Ганна. Выбачайце, калі ласка, можа, я што лішняе нагаварыла пра вашага мужа.

Антаніна Цімафееўна. Нічога, нічога, мілая. За крытыку мы не крыўдзімся.

Ганна. Ну, дык я пайду ўжо. Бывайце здаровенькі.

Антаніна Цімафееўна. Усяго добрага, мілая.

Ганна выйшла.

(Антаніна Цімафееўна падышла да дзвярэй у спальню, пастаяла, паслухала.) Спіць яшчэ...

Звоніць тэлефон.

Слухаю. Добры дзень, Кузьма Прохаравіч! Сцяпану Васільевічу крыху нездаровіцца. Зайдзіце, калі ласка, праз гадзінку.

Каліберaў *(са спальні).* Навошта ты хлусіш? Каму нездаровіцца?

Антаніна Цімафееўна. А чаму ты спіш да гэтай пары? Ужо дзесяць гадзін, даўно пара ўставаць.

Каліберaў. Не твая справа, сплю я ці не сплю.

Антаніна Цімафееўна. Э-э, тут нешта не тое... Значыць, у абкоме ўчора супраць шэрсці пагладзілі. *(Адчыняе дзверы ў спальню і вельмі ласкава.)* Сцёпа, ну навошта ты курыш да снедання? А потым будзеш скардзіцца, што няма апетыту.

Сцяпан Васільевіч ці то адкашляўся, ці то нешта буркнуў і выйшаў са спальні.

Можа, табе вадзічкі сагрэць для брыцця?

Сцяпан Васільевіч нічога не адказаўшы, пайшоў на кухню мыцца.

Значыць, вымову закацілі. Не менш... *(Прыносіць мужу сарочку і туфлі. Калі Сцяпан Васільевіч прыходзіць з кухні, яна падае яму ручнік.)* Чаму ты сёння невясёлы, Сцёпа? *(Уключыла радыё.)*

Голас з рэпрадуктара. Абком указаў таварышу Калібераву на заганны стыль работы, калі апаратыўнае і канкрэтнае кіраўніцтва падмяняецца засядацельскай мітуснёй. У час падрыхтоўкі да ўборкі неабходна...

Антаніна Цімафееўна паспешна выключае радыё.

Каліберaў. Раструбілі, праславілі... Весяліся ты, радуйся, што муж атрымаў суровую вымову з апошнім папярэджаннем.

Антаніна Цімафееўна. Я так і знала.

Каліберaў. Што ты знала? Знайка...

Антаніна Цімафееўна. А чаму ж ты, Сцёпа, на мне злосць спаганяеш? Я ж тут ні пры чым.

Каліберaў. Не прыставай ты, яй-богу! Адчапіся... *(Сеў, задумаўся.)*

Антаніна Цімафееўна. Ты хоць бы расказаў — за што ж табе вымову далі.

Каліберaў маўчыць.

Каб сказалі, што ты нічога не робіш, бяздзейнічаеш, дык жа і дзень і ноч прападаеш там на сваіх пасяджэннях і нарадах, днюеш і начуеш там. І сам спакою не ведаеш і людзям не даеш. Дык за што ж тады?

Каліберaў. Вось за гэта — за пасяджэнні і нарады, за гаварыльню. Камісія, бачыш, выявіла няспраўныя камбайны і жняяркі. Зернесушылак не хапае, і такі не падрыхтаваны.

Антаніна Цімафееўна. Няўжо ты сам павінен камбайны рамантаваць і жняяркі? Нічога не разумею.

Каліберaў *(рэзка)*. Калі нічога не разумееш, дык памаўчы. Кіраваць трэба, а не засядаць!

Антаніна Цімафееўна. Ты заўсёды так: табе нехта насоліць, а мне гэта бокам вылазіць.

Каліберaў. Памаўчы, Тоня, памаўчы хоць крыху! *(Стукнуў папкай аб стол.)*

Паўза.

Сядзяць абое і маўчаць.

Сцяпан Васільевіч, нервуючыся, выбівае на стале, нібы на барабане, «Старога барабаншчыка». Потым да гэтай гульні далучаецца і Антаніна Цімафееўна.

Антаніна Цімафееўна *(памаўчаўшы)*. Ну і колькі ж мы будзем так маўчаць? Не, Сцёпа, тут маўчаць не прыходзіцца. Я даўно з табой хацела пагаварыць. Але ты заўсёды адмахваешся.

Каліберaў маўчыць.

(Антаніна Цімафееўна смялее.) На тваім месцы я тваіх работнічкаў так узяла б за жабры, так бы іх прымусіла круціцца, што... Ты з імі цацкаешся, а сам вымовы хапаеш... Бокам бы ім вылезла мая вымова.

Каліберaў коса глянуў на Антаніну Цімафееўну.

Можа б, ты перакусіў чаго? Паснедаў бы?

Каліберaў. Сыты... Па горла сыты.

Антаніна Цімафееўна. Ты на мяне не злуйся. Я табе дабра жадаю. Ты думаеш, мне лёгка глядзець, як ты перажываеш? *(Уздыхнула.)* Вырвацца б адсюль, з гэтага балота, назад, у Мінск...

Каліберaў. Глядзі, каб не выляцела, як пробка.

Антаніна Цімафееўна. Так яно, мабыць, і будзе. Ну, вядома, калі ты не возьмешся за розум.

Каліберaў *(іранічна)*. А калі яго няма?

Антаніна Цімафееўна. Дык злазь з даху і не псуй гонту.

Каліберaў. Вось гэта па-бальшавіцку!

Антаніна Цімафееўна. А як ты думаў? Да пары збан ваду носіць.

Каліберaў. Здорава!

Антаніна Цімафееўна. Твая іронія ні к чаму.

Смешачкі, мілок, пакінь на пасля. У Мінску ты займаў вялікую пасаду.

К а л і б е р а ў. І які ж вывад?

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Вывад?.. Ну хай не справіўся ты там — скарацілі цябе. Але ж не махнулі рукой, не сказалі — «прапашчы чалавек». А паслалі сюды, ніжэй, старшынёй райвыканкома, каб ты тут паказаў сябе. Табе далі магчымасць паказаць сябе. Дык ты ж пакажы!

К а л і б е р а ў. Вынікамі работы трэба паказаць. А вынікі...

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Рабо-оты? Працуюць хай другія. А ты і тут *(сцяла кулак)* сябе пакажы і там *(палец уверх)* пакажы сябе! Тады і вынікі будуць. Інакш ты ніколі ў Мінск не вернешся. Больш таго, мой мілок, цябе могуць і адсюль скараціць. Што ж ты тады будзеш рабіць? Спецыяльнасці ты не маеш, адукацыя... *(Махнула рукой.)* Куды ж ты пойдзеш? Пастухом у калгас? Дык жа і там таксама трэба ўмець пугай валодаць.

К а л і б е р а ў *(не хаваючы іроніі).* Пераканаўча. Далей.

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Ты не хочаш ацаніць сваё становішча.

К а л і б е р а ў. Я ж вельмі ўважліва слухаю.

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Усе павінны ведаць, што ты працуеш як вол, начэй не спіш — за раён хварэеш... Во, во! І апроч таго — хворы. Чуў, з якой павагай гавораць пра Макара Сямёнавіча? «Захварэў, бедны...»

К а л і б е р а ў. А якая ж у мяне хвароба?

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Гіпертанія, рак, гемарой, язва — любую выбірай.

К а л і б е р а ў. А як наконт *(пстрыкнуў па горле)* ста грамаў?

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Дома — колькі хочаш. А на людзях — ні ў рот. Дома сама буду паіць, да чорцікаў.

К а л і б е р а ў. Не жыццё, а рай. Ну вось што, хопіць мне слухаць тваю мяшчанскую трызню. Сама *(пастукаў спачатку па лбе, а потым па стале)*, а яшчэ ўстаноўкі дае.

Антаніна Цімафееўна. Ты не можаш без абразы? Ты што?..

Калібераў. Што? *(З сарказмам.)* Пачынаю сябе паказваць! *(Нервуецца, ходзіць па пакоі.)* Чорт яго ведае! Там вучаць, указваюць, дырэктывы даюць, вымовы аб'яўляюць, а прыедзеш дадому — таксама інструктаж.

Антаніна Цімафееўна. А спакойна нельга?

Калібераў. Колькі разоў я цябе прасіў: не лезь у мае справы. У мяне — свая галава. А ты назбірала катоў — гадуй іх. Вось твая справа. *(Выходзіць у спальню.)*

Стук у дзверы. Антаніна Цімафееўна ідзе адчыняць. Уваходзіць Моцкін.

Моцкін. Выбачайце...

Антаніна Цімафееўна. Калі ласка, калі ласка. Заходзьце.

Моцкін. Добрай раніцы!

Антаніна Цімафееўна. Добрай раніцы.

Моцкін. Сцяпан Васільевіч прыехаў?

Антаніна Цімафееўна. Прыехаў, ды яму... крыху нездаровіцца. Ізноў прыступ...

Моцкін *(перапалохаўся)*. Што вы? А што такое?

Антаніна Цімафееўна. Печань... камні.. ведаеце...

Моцкін. Ух, ух, ух!.. Гэта ж вельмі сур'ёзна. Калі так, дык я не буду яго турбаваць...

Антаніна Цімафееўна. Не, не, па важнай справе ён прыме.

Моцкін. Што вы, што вы! Надакучаць хвораму чалавеку?

Антаніна Цімафееўна. Вы не ведаеце яго. Ён жа такі — хворы не хворы, а цягне як вол. І нікому не заікнецца.

Моцкін. Вы ведаеце, у мяне ў Мінску ёсць добра знаёмы доктар. Дваюрадны брат маёй жонкі, дацэнт, гінеколаг. Яго ўсе прафесары і дацэнты ведаюць. Магу ўстроіць.

Антаніна Цімафееўна *(абмахваючыся рукамі).* Дзякую, дзякую... Ён быў ужо і ў прафесараў і ў дацэнтаў... Яму ў Кіславодск трэба. Дык жа лета — гарачая пара цяпер. Не да таго яму. Пачынаецца жніво, хлебанарыхтоўкі.

Моцкін. Антаніна Цімафееўна, здароўе даражэй.

Антаніна Цімафееўна. Ён і слухаць пра гэта не хоча. Для яго даражэй за ўсё — работа. Макара Сямёнавіча, сакратара райкома, у прыклад ставіць. Яму ўборачная і хлебанарыхтоўкі спаць не даюць. На першае месца раён хоча вывесці.

Моцкін. Калі Сцяпан Васільевіч захоча, дык сёлета наш раён можа самым першым закончыць хлебанарыхтоўкі.

Антаніна Цімафееўна. А чаму ён не захоча?

Моцкін. Таму, што тут... трошкі... ведаеце, трэба... *(Растапырыўшы пальцы, робіць рукой нейкія выкрутасы.)* Не ведаю, ці паслухае ён.

Антаніна Цімафееўна. А вы пагаварыце з ім, парайцеся. Можа, ён вас і паслухае.

Заходзіць Калібераў.

Калібераў. А-а, Моцкін.

Моцкін. Добры дзень, Сцяпан Васільевіч! У вас такі і сапраўды нездаровы выгляд. *(Вітаецца.)*

Калібераў. Ну, што там у цябе? Сядай.

Моцкін. Сёння выхадны дзень, і вам трохі нездаровіцца, дык я ўжо не буду турбаваць. Я пайду. Выбачайце, што зайшоў, не ведаў.

Калібераў. Ну, ладна, ладна. Што там у цябе?

Моцкін. Хай сабе мне няма ні выхаднога дня ні спакойнай ночы, дык я ўжо як-небудзь буду круціцца. А навошта вам, калі ў вас такое здароўе?

Калібераў. Дык чаго ты тады заходзіў?

Моцкін *(зразумеў, што далей юліць лішне).* Заўтра на выканкоме вы будзеце слухаць аб малакапастаўках. Дык я ўчора за вечар зрабіў спіс — хто як здае малако. Можа, вы паглядзелі б?

Антаніна Цімафееўна. Я схаджу ў аптэку, можа, «Есентукі № 20» прывезлі. *(Выйшла.)*

Каліберaў. Ага... пакажы. *(Разглядае спіс.)* Так... так... «Леў Талстой» поўнасцю разлічыўся?

Моцкін. «Леў Талстой» маслам... маслам... кхе... з магазіна...

Каліберaў. А гэта? А тут? Што? У Гарошкі столькі?

Моцкін. Вы ўжо не хвалюйцеся. Пры вашым здароўі...

Каліберaў. Ты аб маім здароўі не клапаціся. *(Разважліва.)* Малако-то малако, але не яно рашаючае звяно ў нашай рабоце.

Моцкін. Канешне, што малако? Гэта чапуха. Заўтра на выканкоме націснем, і яно само пацячэ.

Каліберaў *(ходзіць па пакоі заклапочаны).* Хлеб... вось што аснова асноў.

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! Дык мы ўжо графік падрыхтавалі. Заўтра таксама трэба зацвердзіць, паглядзіце, калі ласка.

Каліберaў *(разглядае графік).* Намецілі першага верасня закончыць хлебаздачу?

Моцкін. Першага верасня, Сцяпан Васільевіч. Мы трохі скарацілі дзяржаўныя тэрміны.

Каліберaў. Бачу, што трохі. А на справе калі скончыце?

Моцкін. Ну, думаю, пятнаццатага верасня скончым.

Каліберaў. А пра датэрміновае выкананне планаў чуў што-небудзь, таварыш Моцкін?

Моцкін. А як жа! Чуў, канешне.

Каліберaў. Дык вось, сёлета мы павінны быць наперадзе перадавікоў! Ясна? Каб перадавікі за намі ў хвасце пляліся. А твой графік забяспечвае гэта? *(Моцкін паціскае плячыма.)* Дык вось, напляваць і забыць твой графік. Да пятнаццатага жніўня з хлебанарыхтоўкамі павінны разлічыцца поўнасцю і без лішняй гаворкі.

Моцкін. Гэта не так проста арганізаваць, Сцяпан Васільевіч.

Каліберaў. Арганізуеце! А не зробіш — душу вон і жылы на тэлефон! Цацкацца не буду. Даволі.

Моцкін. Ну, Сцяпан Васільевіч, тут трэба пакруціць мазгамі.

Каліберау. Чорт вазьмі! Другія раёны такія ж, як наш: адна і тая сістэма, адны і тыя арганізацыі і калгасы амаль такія ж, а яны на паўмесяца, а то і на цэлы месяц раней за нас заканчваюць хлебанарыхтоўкі. Або нейкі сакрэт ёсць, або мы нікуды не вартыя кіраўнікі.

Моцкін. Не, чаму? Кіраўнікі вы добрыя. Але і сакрэты таксама ёсць. Адзін сакрэт — калгасы, відаць, не аднолькавыя. Напэўна, багацейшыя.

Каліберау. А другі?

Моцкін. Другі вы таксама ведаеце. Што з беднага браць? Трэба браць з багатага. Завысіць план багатаму — і націскай. Хай выконвае.

Каліберау (*махнуўшы рукой*). Які гэта сакрэт?

Моцкін. І я ж кажу: які гэта сакрэт?

Каліберау. Значыць, ёсць яшчэ і трэці?

Моцкін. Калі гаварыць шчыра, дык ёсць. Праўда, гэта сакрэт... сакрэтны.

Каліберау. Ну, ну, цікава.

Моцкін. Некаторыя, не ведаю, разумныя ці неразумныя, людзі робяць... Яны хітра робяць. Канешне, яны не крадуць і сабе ў кішэню не кладуць. Усё для роднай дзяржавы стараюцца. Скажыце, а хто не хоча быць перадавіком?

Каліберау. Ды гавары ты адкрыта, Моцкін. Што ты фінціш?

Моцкін. Я не фінчу... Я хачу сказаць, што хітрыя людзі перад начальствам заўсёды ў добрым святле.

Каліберау. Фу ты, чорт вазьмі!.. Ну і чалавек ты! Соль, соль давай.

Моцкін. Скажыце чэсна — а вы мне не насоліце гэтай соллю?

Каліберау. А ты баішся?

Моцкін (*асмеліўся*). Сцяпан Васільевіч... У некаторых раёнах нарыхтоўку збожжа праводзяць спіртзаводы, леспрамгасы. Яны прымаюць ад калгасаў хлеб і выдаюць квітанцыі.

К а л і б е р а ў. Так, так.

М о ц к і н. У нашым раёне ёсць спіртзавод.

К а л і б е р а ў. Ну, ну.

М о ц к і н. Калі там працуе свой чалавек, дык з ім лёгка дамовіцца.

К а л і б е р а ў. Так, так.

М о ц к і н. Каб ён выдаў калгасам квітанцыі, а з калгасаў узяў пакуль што не хлеб, а гарантыйныя распіскі.

К а л і б е р а ў *(дагадаўся)*. Так, так, так, так...

М о ц к і н. Хлеб яшчэ на полі, а мы ўжо з дзяржавай разлічыліся. І зводку ў вобласць паслалі законную — на падставе квітанцый.

К а л і б е р а ў. А потым?

М о ц к і н. А потым? Будзем націскаць і здаваць хлеб, каб вярнуць гарантыйныя распіскі. Праўда, цяпер развялося столькі рэвізораў, кантралёраў і правяральшчыкаў, што хоць ты плач. І асабліва тых, як іх, што пішуць у газеты, у «Кракадзіл», у «Вожык».

К а л і б е р а ў *(схамянуўшыся)*. А ты, брат, камбінатар! Спе-ец!

М о ц к і н. Цяпер вам трэба толькі на-ціскаць, націскаць, націскаць. А я, я ім буду падказваць выхад. Па сакрэту. Праўда, не ўсякаму старшыні можна падказаць такі выхад. Гарошку з «Партызана» можна.

К а л і б е р а ў. Гарошку... *(Думаючы.)* Гарошку можна... А яшчэ?

М о ц к і н. Ну, «Льву Талстому» можна. Толькі перад гэтым страху трэба нагнаць.

К а л і б е р а ў. І ўсё?

М о ц к і н. З усяго раёна можна выбраць яшчэ аднаго-двух. І нам хопіць — во!

К а л і б е р а ў. Та-ак...

М о ц к і н. Канешне, Сталярову з «Бальшавіка» пра гэта не заікайся — прынцыповы. З такім кашу не зварыш. Ці, напрыклад, Штапенка з «Максіма Горкага»... Той падкруціць вус і скажа: «А ну-тка, таварыш Моцкін, хадзем параімся на бюро райкома...» *(Паказвае на Калібе-*

раве, як бы Штапенка ўзяў яго за каўнер.) Да чаго ж яхідны чалавек.

Каліберaў *(з падазрэннем).* Ты што, таварыш Моцкін, жартуеш ці ўсур'ёз стараешся выканаць хлебанарыхтоўкі. А?

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! Як жа мне не старацца? За хлеб у мяне ўжо дзве вымовы. Адну Макар Сямёнавіч даў у мінулым годзе, а другую — яшчэ раней — вобласць прыслала... Калі камень доўга ляжыць на адным месцы, дык ён абрастае мохам. А чалавек — вымовамі. За свой век я пераканаўся. Трэба шукаць сухога месца. А мне абяцалі пасаду дырэктара базы ў Бабруйску. Дык навошта мне гэты самы мох? На новае месца трэба прыехаць чыстым... Вы думаеце, калі мне даюць вымову, дык я не хварэю? Таксама хварэю...

Каліберaў *(укалоўшы Моцкіна позіркам).* «Таксама»? Скажы, Моцкін, а ты Статут партыі чытаў?

Моцкін. Чытаў, Сцяпан Васільевіч.

Каліберaў. Ты думаеш, мне надакучыла насіць у кішэні партбілет?

Моцкін. Што вы, Сцяпан Васільевіч? Я так не думаю.

Каліберaў. Дык навошта ж ты мяне штурхаеш на падман партыі, на падман дзяржавы, на злачынства?

Моцкін. Я штурхаю? Я нікога не штурхаю. Вы самі прасілі, каб я расказаў сакрэт. Я толькі расказаў, як некаторыя робяць.

Каліберaў. Ты думаеш, калі мне аб'явілі вымову, дык я гатоў на ўсякую хітрасць і подласць, каб быць на добрым рахунку ў начальства?

Моцкін. Што вы, Сцяпан Васільевіч? Якую вымову? Я нічога не ведаю.

Каліберaў. Ты ўсё ведаеш. Але памыляешся — на падман партыі, на злачынства перад дзяржавай я не пайду.

Моцкін. Ніякага злачынства і ніякага падману няма. *(Шчыра.)* Дзяржаве мы аддадзім усё, што належыць, абавязацельствы свае выканаем поўнасцю.

Каліберaў *(праз зубы).* Моцкін! Калі ты яшчэ хоць

раз заікнешся, май на ўвазе — усе твае камбінатарскія махінацыі я выкрыю на бюро райкома.

Моцкін *(спалохаўся)*. Сцяпан Васільевіч! За што? Я ж толькі вам расказаў. Даю вам чэснае слова: буду рабіць толькі так, як вы скажаце.

Каліберау. Як скажа партыя!

Моцкін. Ну і партыя, канешне.

Паўза.

Моцкін закурыў. Каліберау з хітраватай усмешкай таксама працягвае руку па папяроску. Моцкін ахвотна частуе. Прыкурваюць. Дружна пускаюць струйкі дыму ўгору.

Каліберау. Табе, Моцкін, падабаецца твая пасада?

Моцкін. Што вам сказаць? Як уласная жонка.

Каліберау. Што значыць — «як уласная жонка»?

Моцкін. Трошкі люблю, трошкі цярплю, трошкі хачу другую.

Каліберау. Другую хочаш? Цёплае месца шукаеш?

Моцкін. Сцяпан Васільевіч, скажыце, а хто не шукае? Кожны чалавек шукае сабе цёплае месцейка. Адны едуць у Крым, другія — у Сочы, туды, дзе болей сонца, дзе цяплей. А для нас хіба няма лепшага месца, чым тут? Ёсць. Дык чаго тут сядзець? Чаго нам тут сядзець, Сцяпан Васільевіч?

Каліберау. Ты глядзі, Моцкін, зломіш сабе шыю.

Моцкін. Ломіцца тое, што не гнецца.

Заходзіць Антаніна Цімафееўна.

Антаніна Цімафееўна. Сцёпа! Скінь ты гэту піжаму. Надзень касцюм.

Каліберау выходзіць у спальню, каб пераапрануцца.

Вы гаварылі са Сцяпанам Васільевічам?

Моцкін. Гаварыў.

Антаніна Цімафееўна. Ну і што?

Моцкін. Куды там! І слухаць не хоча. Не дазваляе.

Антаніна Цімафееўна. А без яго дазволу нельга, калі ён не згодзен?

Моцкін. Канешне, можна. Але ж боязна... без дазволу.

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. А вы не бойцеся. Паверце мне. Дзе ж вы бачылі, каб на гэта *(пакруціла пальцамі так, як Моцкін)* дазвол давалі?

М о ц к і н. Дык ён жа нават і слухаць не хоча і ведаць не хоча.

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Ах, які ж вы нездагадлівы. Ён жа толькі ведаць не хоча. Яму не трэба гэтага ведаць.

М о ц к і н. Ага... Ясна...

Прыходзіць дырэктар спіртзавода Печкуроў.

П е ч к у р о ў. Добры дзень, Антаніна Цімафееўна.

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. А-а, Кузьма Прохаравіч! Добры дзень! Як пажывае Ніна Трафімаўна? Сядайце.

П е ч к у р о ў. Нічога, дзякую. Прывітанне вам перадавала.

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Дзякую. А як сынок? Пэўна, бегае ўжо?

П е ч к у р о ў. Не, гультай. Пакуль што поўзае.

М о ц к і н. Увесь у бацьку.

Заходзіць Каліберaў.

К а л і б е р а ў. А-а, п'янтрэст! Здароў, здароў!

М о ц к і н. Ну, як там у вас, таварыш дырэктар спіртзавода, яшчэ не капае?

П е ч к у р о ў. Хоць і не капае, але сырасць ёсць.

М о ц к і н. Сырасць ці сырэц?

К а л і б е р а ў *(ляпае па кішэнях — шукае папяросы).* Антаніна! Дзе мае папяросы?

А н т а н і н а Ц і м а ф е е ў н а. Ты ж яшчэ не паснедаў, Сцёпа. Апетыт страціш.

П е ч к у р о ў *(прапануе папяросы).* Калі ласка, у мяне ёсць.

М о ц к і н *(апярэдзіўшы Печкурова).* Калі ласка...

К а л і б е р а ў *(жартам).* Хабару не бяру. *(Пайшоў у спальню па папяросы.)*

Антаніна Цімафееўна панесла на кухню «Есентукі».

Печкуроў. Ну, што?

Моцкін. Трэба быць дыпламатам. Ты яму з дзяржаўных пазіцый. Разумееш? Пра хлебанарыхтоўкі зрабі намёк. Толькі асцярожна, не ў лоб. Скажы, што для раёна ты пастараешся... каб не быць у хвасце...

Вяртаецца Каліберaў, а потым Антаніна Цімафееўна.

Каліберaў. Ну, што вы стаіце? Сядайце.

Моцкін. Не, я пайду. Бывайце здаровенькі! Будзьце ўпэўнены, Сцяпан Васільевіч, Моцкін вас не падвядзе, без вас я ні-ні-ні. *(Да Печкурова.)* Ну, таварыш дырэктар спіртзавода, рыхтуйся да прыёмкі хлеба. *(Выйшаў.)*

Каліберaў. На наваселле хутка пазавеш?

Печкуроў *(уздыхнуўшы).* І сам не ведаю, калі, Сцяпан Васільевіч. Усе мае планы... *(Махнуў рукой.)* Хіба толькі вы выручыце.

Каліберaў. Ад каго? Ад пракурора? Можа, з завода цягаў матэрыялы для ўласнага доміка?

Печкуроў. Не, тут усё чыста. Усё за свой кошт. І квітанцыю маю... *(палез у кішэню, каб паказаць квітанцыі)* на бензін, на лес, на цэглу...

Каліберaў. То-та ж, глядзі!.. Ну, а што такое?

Печкуроў. Ваенком... *(Уздыхнуўшы.)* Маёр Дуеў.

Каліберaў. Што маёр Дуеў?

Печкуроў *(з іроніяй).* Пятага ліпеня ў яго жонкі былі імяніны.

Антаніна Цімафееўна. Ну і што?

Печкуроў. А я завалтузіўся з гэтым домікам і забыўся, зусім з галавы вылецела.

Каліберaў. Ну дык што?

Печкуроў. Вось, павестку прыслаў. Відаць, на вайсковыя зборы.

Каліберaў і Антаніна Цімафееўна смяюцца.

Каліберaў. Ты сур'ёзна думаеш, што ваенком праз нейкія імяніны табе павестку прыслаў?

Печкуроў. Я падазраю, Сцяпан Васільевіч. Акрамя таго, Моцкін сказаў, што так.

Калібераў. Кожнага чалавека вы лічыце прайдзісветам.

Антаніна Цімафееўна. Гэта вам навука. Імяніны жонкі начальніка — не абы-што.

Печкуроў. Вам смешна, а я малодшы лейтэнант, зенітчык.

Антаніна Цімафееўна. Для малодшага лейтэнанта вы, Кузьма Прохаравіч, занадта поўны.

Калібераў *(праз смех)*. Які з цябе афіцэр? Разумна ўсё-такі робяць, што не даюць тлусцець.

Печкуроў. Сцяпан Васільевіч, дык вы...

Калібераў. Не, брат, тут справа дзяржаўная. Канстытуцыю чытаў? Там запісана, што абарона Айчыны — свяшчэнны абавязак кожнага грамадзяніна СССР.

Печкуроў. Чытаў, вядома...

Калібераў. Таму мы павінны быць начыку, павінны быць гатовымі да абароны. А ты зенітчык.

Печкуроў. Сцяпан Васільевіч! Я, здаецца, чалавек сур'ёзны. У прынцыпе, вядома, я нічога не маю супраць.

Калібераў. Яшчэ б...

Печкуроў. Але ўзважце гэта па-дзяржаўнаму. Цяпер самая гарачая пара: трэба завод рыхтаваць да новага сезона, нарыхтаваць сыравіну. І самае галоўнае — вось-вось пачнецца хлебаздача. Дык дзе я прынясу больш карысці? Гэта пытанне трэба рашыць з дзяржаўнага пункту погляду, у інтарэсах раёна.

Калібераў. Н-да... У інтарэсах раёна, кажаш?..

Печкуроў. Маёр Дуеў рашае гэта чыста ведамственна, а вы можаце — з дзяржаўных пазіцый.

Калібераў. Н-да-а...

Печкуроў. На майго намесніка, галоўнага інжынера, цяжка спадзявацца. Вы ж ведаеце, які ён букваед. Што б ён ні рабіў — ад літары не адступіцца. Пачэпіць пенснэ на нос — і ў інструкцыю. А ў час хлебанарыхтовак прыходзіцца іншы раз... знаеце... і так... як-небудзь... не толькі па інструкцыі.

Калібераў. Ну, я яму гайкі закручу!..

Печкуроў. Дык яму ж яшчэ трэба закручваць гайкі, а ў мяне ўжо закручаны... *(Уздыхнуў.)* Далей няма куды.

Каліберaў. А як у вас з Моцкіным? Што, дружба?

Печкуроў. Дружба — не дружба, але адзін аднаму верым.

Каліберaў *(у роздуме).* Так, т-так... А на якое чысло цябе выклікаюць?

Печкуроў. На заўтра.

Каліберaў ходзіць па пакоі, прыкідваючы, як вырашыць гэтае пытанне. Печкуроў чакае рашэння, як прысуду. Вось ён глянуў на «адваката», Антаніну Цімафееўну, просячы дапамогі.

Антаніна Цімафееўна. Ты ўсё-такі, Сцяпан Васільевіч, пагавары з Дуевым.

Каліберaў. Я не маю ніякіх правоў.

Антаніна Цімафееўна. А ты яму парай, растлумач... з дзяржаўных пазіцый, у інтарэсах раёна.

Печкуроў. З вашым аўтарытэтам, з вашым словам ён будзе лічыцца.

Каліберaў ходзіць па пакоі. Антаніна Цімафееўна і Печкуроў праводзяць яго вачыма. Нарэшце Каліберaў падыходзіць да тэлефона. Антаніна Цімафееўна і Печкуроў пераглянуліся. Антаніна Цімафееўна ўсміхнулася і паляпала Печкурова па плячы.

Антаніна Цімафееўна. А я вам зараз снеданне арганізую.

Каліберaў *(па тэлефоне).* Маёра Дуева.

Печкуроў *(Антаніне Цімафееўне).* А ў вас настойка?

Антаніна Цімафееўна. Адны ягады.

Печкуроў тайком ад Каліберава выцягвае з партфеля грэлку са спіртам і паказвае Антаніне Цімафееўне, каб яна выліла ў графін з настойкай, які стаіць на акне. Антаніна Цімафееўна так і робіць. Каліберaў заўважыў гэта, зразумеў і адвярнуўся, каб не бачыць.

Каліберaў. Дуеў? Каліберaў. Прывітанне ўзброеным сілам. На рыбу сёння не паехаў?.. А-а... Слухай, ты што, Печкурова, дырэктара спіртзавода, выклікаў?.. Ага... так-так... Пара ў нас пачынаецца гарачая: хлебапастаўкі, а там бульба... А завод яго не маленькі. Яму трэба будзе

прымаць і хлеб і бульбу. Без яго там запарацца. Там жа такія работнічкі, што... Так што ў нашых інтарэсах, у інтарэсах раёна... Што? Так-так... А я думаў... Толькі анкету? Ну, будзь здароў. *(Да Антаніны Цімафееўны.)* Паснедаем, ці што? *(Печкурову.)* Здаецца мне, што ты не так пра завод, як пра свой домік думаеш... Пачнецца хлебаздача, каб на заводзе ніякай затрымкі не было. Зразумеў? І наогул...

Печкуроў. Будзьце ўпэўнены, Сцяпан Васільевіч, галаву адкруціце.

Антаніна Цімафееўна. Прашу за стол.

Печкуроў. Дзякую.

Нясмелы стук у дзверы.

Антаніна Цімафееўна. Калі ласка!

Нясмелы стук паўтараецца.

Калі ласка, калі ласка, заходзьце!

Дзверы расчыняюцца, паказваецца кашолка, другая і затым Гарошка Ягор Сяргеевіч. Убачыўшы на стале снеданне і чаркі, ён крыху разгубіўся, збянтэжыўся.

Гарошка *(хаваючы за спіну кашолкі)*. Выбачайце, калі ласка!.. Добрага здароўечка вам.

Калібераў. А-а, Гарошка! Ну, заходзь, заходзь. Што ты засаромеўся, нібы ў жаночую лазню трапіў?

Гарошка. Дык вы ж... Ды я ж... не ў час трапіў. Хлеб-соль.

Калібераў. Якраз у час. Прашу за стол.

Гарошка перадае Антаніне Цімафееўне кашолкі.

Антаніна Цімафееўна. Сядайце, сядайце.

Калібераў. А там што? Парушэнне Статута сельгасарцелі?

Гарошка. Ды не! Што вы! Агурочкі, маладыя агурочкі. Жонка перадала Антаніне Цімафееўне. Свае, са свайго агарода. Не?

Печкуроў. А-а, добрая закуска. Люблю агурочкі.

Гарошка. Закусачка ў мяне ёсць, таварыш дырэктар спіртзавода. Міласці просім.

Калібераў. Бач, куды страляе. *(Разлівае ў чаркі настойку.)*

Антаніна Цімафееўна *(перасцерагаючы).* Сцёпа, ты забыў, што табе нельга?

Каліберау. Чаму нельга?

Антаніна Цімафееўна *(налівае гасцям).* У Сцяпана Васільевіча сёння быў прыступ у пячонках. А калі прыступ — піць нельга, ну ні кропелькі. Дык вы ўжо і не ўгаворвайце яго.

Каліберау. Гэта чорт ведае што такое!..

Антаніна Цімафееўна. Так-так, мілы. Рэжым ёсць рэжым!

Печкуроў. Гэта і я скажу: без рэжыму ў нашы гады прападзеш. *(Паднімае чарку, урачыста.)* Сцяпан Васільевіч!..

Гарошка *(таксама паднімае чарку.)* Сцяпан Васільевіч!..

Сцяпан Васільевіч адвярнуўся. Гарошка і Печкуроў перамігнуліся і выпілі.

Антаніна Цімафееўна. Яму даўно трэба ў Кіславодск. Дык хіба вырвешся з гэтай вашай уборачнай? Сам тут пакутуе, і я з ім. Тут і здароваму моташна, а не толькі хвораму.

Гарошка. Антаніна Цімафееўна, а чаму вы да нас не заглядваеце? Рэчка пад бокам, луг, лес. А-ах, як хораша!

Антаніна Цімафееўна. Ды ўсё ніяк не збяруся.

Каліберау. Ты што? Пад чужых жонак клінні падбіваеш?

Гарошка. Я ўжо да чужых жонак няздатны, Сцяпан Васільевіч. Да мяне можна пускаць. Не?

Каліберау. А куды ж яна падзене сваіх катоў?

Гарошка. Катоў? А катоў можна... Можна і катоў. Малака ў нас хопіць. Не?

Печкуроў. А ў іх там сапраўды хораша. Вось бы дзе домік паставіць.

Каліберау. Ну, як жа ты, Гарошка, да ўборачнай падрыхтаваўся? За колькі дзён думаеш выканаць хлебапастаўкі?

Гарошка. Вось таму, Сцяпан Васільевіч, я і заехаў да вас. Прасіць буду. Вельмі буду прасіць.

Калібераў. За спрос платы не бяруць.

Гарошка. Сцяпан Васільевіч! Не завышайце нам хоць у гэтым годзе план хлебазакупа. Зрабіце ласку. Дайце годзік перадыхнуць. А то ўжо мне калгаснікі праходу не даюць. Думаюць, што я сам, каб перад начальствам выслужыцца.

Калібераў. А дзяржаве што?

Гарошка. Дык жа, Сцяпан Васільевіч, некаторыя з году ў год, а нам... А, чэснае слова, ураджай у нас сёлета... Па праўдзе, па закону зрабіце, як ёсць.

Калібераў. Значыць, мы не па закону робім?

Гарошка. Я не кажу... Сцяпан Васільевіч, вам відней.

Калібераў. А калі відней, значыць... у інтарэсах раёна робім. І галоўнае — у інтарэсах дзяржавы. Дзяржаве трэба хлеб. А што ты хочаш? На адсталых выехаць? Ім трэба дапамагчы хоць бы да сярэдніх падцягнуцца.

Гарошка. Дык жа мы, так сказаць, перадавыя, таксама да сярэдніх прыцягнуліся. Не?

Калібераў. Значыць, дрэнна гаспадарыце! Біць трэба за такое кіраўніцтва!

Гарошка. Біць-то нас б'юць, Сцяпан Васільевіч. Зверху вы, а знізу калгаснікі. А за што? На працадзень мала даём. Вось за што. А вы, Сцяпан Васільевіч, са свайго боку, ведаеце, таксама... трохі... Так што мне — хоць круць-верць, хоць верць-круць. Усё адно.

Печкуроў. А ты, Гарошка, не круць-верць, а круць-круць.

Антаніна Цімафееўна выйшла на кухню.

Гарошка. Так можна закруціцца. Сцяпан Васільевіч, калі б сёлета па закону ўстанавілі план, чэснае слова, на працадзень у нас будзе не менш...

Калібераў. Таварыш Гарошка! Я яшчэ не помню такога выпадку, каб за нізкі працадзень каму-небудзь абвясцілі вымову. А за адставанне з хлебапастаўкамі — я асабіста... ведаю такіх кіраўнікоў, якія па дзве і тры вымовы маюць. Ясна?

Каліфераў хуценька налівае ўсім па чарцы, перамігнуўшыся, яны выпіваюць.

Гарошка. Ясна. Хоць круць-верць, хоць верць-круць.

Выпілі яшчэ па адной. Печкуроў пачынае песню: «Шумел камыш, деревья гнулись...» На высокай ноце падхапіў песню і Гарошка: «...а ночка темная была...» Прыбягае Антаніна Цімафееўна і зачыняе вокны.

Заслона.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Двор старшыні калгаса «Партызан» Гарошкі. Дом з адкрытай верандай, у палісадніку вішні. На верандзе вазоны. Да акна на гарышчы прыстаўлена лесвіца. На верандзе за столікам Лёня малюе ў насценгазету карыкатуры. Ягор Сяргеевіч спіць на канапе, прыкрыўшыся газетай. Храпе, аж пагалоскі ідуць.

Лёня. «Ехаў дзедка на кірмаш...»

Чуваць храп Гарошкі.

«З ім на возе баба...»

Храп мацней.

«Конік з выгляду дарма...»

Зноў храп.

«Ды цягнуў ён слаба...»

Заходзіць Наташа.

Наташа. Што ты тут малюеш?

Лёня. Афармляю насценгазету. Грамадская нагрузка.

Наташа. Хто гэта?

Лёня. Ісус Хрыстос.

Наташа. У насценгазету?

Лёня. А што?

Наташа. Ён жа быў маладым. А чаму ты яго лысым зрабіў?

Лёня. Быў маладым, а цяпер палысеў. Колькі часу прайшло. А на татку ён не падобны?

Наташа. Лысіна якраз такая.

Лёня. Дык вось гэта і ёсць тата ў вобразе Хрыста.

Наташа. А за што ты яго?

Лёня. За тое, што ўсім грахі даруе. Пазнячыха за ўсё жніво ні разу на полі не была. Грыбы ў горад возіць і ягады. А праўленне ёй ні слова.

Наташа. Дастанецца табе ад бацькі на арэхі.

Лёня. А зажым крытыкі? А-а! Наталля Ягораўна, а чаму ты сёння прыбралася, як на настаўніцкую канферэнцыю?

Наташа. Вырасцеш, Лёня, сам даведаешся.

Лёня. Ураніі надзела адно плацце, а цяпер другое...

Заходзіць Марыя Кірылаўна.

Марыя Кірылаўна. А дзе бацька?

Лёня. Займаецца самастойнай вучобай. У цяньку на канапе пад газетай.

Марыя Кірылаўна. Ягор! Ягор! Ці не здурэў ты? Жніво ў разгары, а ты сярод дня бурбалкі пускаеш? Што людзі падумаюць?

Гарошка *(праціраючы вочы)*. Падумаюць, што я быў на нарадзе ў Каліберава.

Лёня. І скончылася яна па сігналу пастуха: «Выганя-я-яй!»

Гарошка. Вунь, чуеш, нават дзеці ведаюць.

Марыя Кірылаўна. Пратры хутчэй вочы! Сам Каліберaў прыехаў. Зараз у хату наскочыць.

Лёня. Закручваць тату гайкі?

Гарошка. А ты... Вільгаць вытры пад носам!

Марыя Кірылаўна. І ўпаўнаважаны з ім, Моцкін. У праўленні былі і ў свіран ужо заглянулі.

Лёня. Тэндэнцыю шукаюць?

Гарошка. Якую тэндэнцыю?

Лёня. У газеце чытаў? Вось пра наш раён. *(Узяў газету, чытае.)* «Раён не выпадкова з першых дзён кампаніі адстае з хлебапастаўкамі. У паасобных калгасах яшчэ не выкрылі шкодную тэндэнцыю...» А што такое тэндэнцыя?

Гарошка адмахнуўся.

Цікава... Мама, а можа, Пазнячыха і ёсць тая тэндэнцыя?

Марыя Кірылаўна. Ай, адчапіся ты ад мяне. Нічога я не ведаю.

Гарошка. Скажаш ім, што мяне дома няма, скажаш — на поле паехаў. *(Лезе на гарышча.)*

Лёня. Палез, а не паехаў.

Наташа. А што, як туды Каліберaў узлезе і знойдзе цябе там?

Гарошка. А чаго ён палезе?

Наташа. Я яму скажу, што ты там.

Гарошка. Я табе скажу. *(Лезе вышэй.)*

Наташа. Тата! Як гэта несур'ёзна! Мне проста сорамна за цябе. Хаваецца, як нашкодзіўшае дзіця. Ты ж гаспадар у калгасе. Чаго ты баішся? Што табе зробяць?

Гарошка. А што я ім зраблю? Што я ім скажу? Графік за пяцідзеўку не выканаў?! А як я апраўдаюся? Ну? Такі графік! Ды яго не толькі за пяцідзеўку — за паўмесяца не выканаеш. Хоць лоб разбі. Што я, усіх людзей зніму з поля на возку і малацьбу? Га?

Наташа. Што ты на нас крычыш? Ты ім так і скажы, а не хавайся.

Гарошка. І скажу! Не? Я ўсё скажу! Я не магу так працаваць! Няхай здымаюць, калі так! *(Спускаецца з лесвіцы.)* Я гаспадар у калгасе ці не я? Што яны мяне за горла хапаюць! Няма такіх законаў! Не па закону робяць. І ўсё! Хоць круць-верць, хоць верць-круць! Не па закону!

Марыя Кірылаўна. Ягор! Ты, глядзі, глупства не нагавары. Ты з імі спакайней.

Гарошка. Не магу спакайней! Даволі! Я сам ведаю, што дзяржаве трэба здаваць хлеб. І здам! Не?

Марыя Кірылаўна хоча пайсці.

Марыя Кірылаўна. Рабі, як сам ведаеш.

Гарошка. Куды ты? Можа, частаваць прыйдзецца, дык...

Марыя Кірылаўна. Тады Лёню прышлеш. Я на агародзе буду.

Наташа паківала галавой і пайшла ў хату. Марыя Кірылаўна выходзіць. Заходзяць Каліберау і Моцкін. Вітаюцца.

Каліберау *(заўважыўшы газету)*. Чытаў?

Гарошка. Пра гэту... як яе... тэндэнцыю? Толькі што.

Каліберау. І якія вывады зрабіў?

Гарошка. Трэба выконваць графік, Сцяпан Васільевіч.

Каліберау. Толькі выконваць?

Гарошка. Выконваць, Сцяпан Васільевіч.

Каліберау. А за першую пяцідзёнку графік выканалі?

Гарошка. Не, Сцяпан Васільевіч. Мала намалацілі... Ведаеце, не зусім яшчэ паспела.

Моцкін. Таварыш Гарошка! Не трэба хлусіць. У вас у свірне тон сем намалочанага збожжа.

Гарошка. А-а, гэта ячмень з насеннага ўчастка.

Моцкін. Бачыце, яны спачатку ўбіраюць насенныя ўчасткі!

Гарошка. Каб не асыпаўся. Шкада. Добры хлеб вырас. І раней паспеў.

Каліберау. А чаму вы камбайн пусцілі на цімафееўку, а не на жыта ці ячмень? Таксама раней паспела?

Гарошка. Насенны ўчастак, Сцяпан Васільевіч.

Каліберау. А гэта не сабатаж?

Гарошка. Не, Сцяпан Васільевіч. Чэснае слова, пачала асыпацца, папаўзла.

Каліберау. Зараз жа перавесці камбайн на ўборку збожжавых. Увесь наяўны намалочаны хлеб адправіць на нарыхтоўчы пункт.

Гарошка. Сцяпан Васільевіч...

Каліберау. Калі не хочаце, каб вашы паводзіны расцанілі як сабатаж.

Гарошка. Сцяпан Васільевіч...

Каліберау. Запомніце, таварыш Гарошка, тут не да жартаў!

Гарошка. Лёня! Ідзі пакліч брыгадзіра Міхальчука! І скажы кладаўшчыку, хай адгружае ўвесь хлеб са свірна.

Моцкін. На насенне вы сабе яшчэ намалоціце. Хопіць.

Гарошка. Ці ж пра гэта гаворка? Але ж гэты ячмень спецыяльны, гатунковы, чысты. Шкада такое дабро на харч пускаць. Ды хоць бы на харч, а то ж на спіртзавод... Не?..

Каліберау. Трэба не забываць першую запаведзь: лепшы хлеб у першую чаргу — дзяржаве. А вы, як аднаасобнік, як прыватнік, развважаеце. Больш таго... Вельмі падобна на кулацкую тэндэнцыю.

Гарошка. Што вы, Сцяпан Васільевіч, бог з вамі. Толькі не думайце так пра мяне.

Моцкін. Як гэта не думайце, таварыш Гарошка? Вы графік не выконваеце. Вы цягнеце раён назад. А нас б'юць. Сцяпана Васільевіча б'юць... у газетах. А вы хочаце, каб мы не думалі.

Каліберау. Запомні, таварыш Гарошка,— калі за гэту пяцідненку ты поўнасцю не ўвойдзеш у графік, я такі сабантуй арганізую, што моташна стане. На фармуліроўкі скупіцца не буду.

Гарошка. Сцяпан Васільевіч, як жа я цяпер?.. Не змагу, не здолею. Самі вы падумайце...

Каліберау. Не, цяпер ужо вы думайце! Я цацкацца не буду. Даволі!

Моцкін. Нашто такая паніка, таварыш Гарошка? Не такая складаная справа, калі на плячах галава, а не макацёр. Усё можна зрабіць! Праўда, Сцяпан Васільевіч?

Каліберау. Усё можна!.. Можна, калі захочаш.

Моцкін *(Гарошку)*. Чуеш, таварыш Гарошка? Ты запомні такія словы Сцяпана Васільевіча!

Заходзіць брыгадзір Міхальчук.

Каліберау. Чаго варта ваша расстаноўка рабочай сілы? Брыгадзір?

Гарошка. Так, таварыш Каліберау.

Каліберау. Дзе вашы людзі?

Міхальчук. Усе на полі, таварыш Каліберау.

Каліберау. Вось бачыце! Камбайн вы пусцілі на цімафееўку. Усіх людзей вывелі на поле. Малацьбу не арганізавалі. Сарціроўку, сушку і адпраўку збожжа на нарыхтоўчыя пункты сарвалі. А хто за вас будзе здаваць хлеб дзяржаве?

Міхальчук. Мы самі здамо, таварыш...

Каліберау. Калі?

Моцкін. Ну, калі?

Міхальчук. Я так думаю, таварыш... Пакуль надвор'е добрае, трэба ўхапіць усё з поля. Будзем жаць і вазіць у гумно. А раптам дождж? Народу малавата... вот. На малацьбу пашлеш, дык на полі асыпацца будзе. Адны страты... Дый надвор'е ў нас такое, што... Клімат. Не загадаеш, дый не паслухаецца. Прыйдзе Ілья і наробіць гнілля. Як у мінулым годзе — восем гектараў аўса пагніло на полі і шэсць гектараў жыта парасло ў бабках.

Я так думаю, таварыш...

Гарошка. Мы так абгаварылі на праўленні і рашылі.

Каліберау. Вы рашылі здаваць хлеб дзяржаве да новага года?

Міхальчук. Яно, калі па-гаспадарску, дык чаму да новага года? Мы ведаем дзяржаўныя тэрміны.

Заходзіць Лёня.

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! З такімі тэмпамі, вы знаеце, наш раён... Нам столькі шышак будзе!..

Каліберау. Зараз жа перавесці з поля палавіну людзей на малацьбу, сарціроўку, сушку і вывазку збожжа на пункты. Камбайн зняць з цімафееўкі і паслаць на жыта.

Лёня. А ў камбайне шатун зламаўся...

Гарошка. Адкуль ты ўзяў гэта?

Лёня. Каля кузні камбайнер гаварыў. Дзед Цімох новы выстругаў. Дзіркі прапякаюць.

Моцкін. Бачыце, Сцяпан Васільевіч, аб'ектыўныя прычыны!

Каліберау. А вы, таварыш Гарошка, паслязаўтра з'явіцеся на пасяджэнне. Там разбяромся! Мы не можам цярпець адставання раёна... Хлеб — гэта...

Г а р о ш к а *(як па завучанаму).* ...аснова савецкай эканомікі...

К а л і б е р а ў. Панімаць трэба!.. І вы, таварыш Моцкін, як упаўнаважаны, разам з ім будзеце адказваць за тэмпы хлебаздачы. Нікога па галоўцы не пагладзім. *(Акінуўшы мнагазначным позіркам усіх, накіроўваецца да выхаду. За ім Моцкін.)*

М о ц к і н. Сцяпан Васільевіч! А я што?.. Я, канешне...

Каліберáў і Моцкін выйшлі.

М і х а л ь ч у к. Не хлеб аснова, а калгасы. Будзе калгас спраўны — будзе і хлеб...

Г а р о ш к а. І ты туды... Філосаф! Чуў, якія словы гаварыў? Якія фармуліроўкі? Ідзі знімай з поля людзей! Зараз жа! Чуеш?

Заходзіць Моцкін.

М і х а л ь ч у к. І калі ўжо кончыцца гэты сабантуй, калі ў нас сапраўды парадак усталюецца?

Г а р о ш к а. Ты пагавары, пагавары яшчэ!

Прыбягае Ганна — узрушаная, злая, напорыстая.

Г а н н а. Ты што гэта, Гарошка, усур'ёз? Ці толькі каб начальству вочы адвесці? А?

Г а р о ш к а *(перапалохаўшыся).* Пачакай, пачакай! Не тарахці! Паспееш!

М о ц к і н. А што такое?

Г а н н а. Хай ён скажа, што гэта такое. *(Да Гарошкі.)* Дык гэта ты загадаў з насеннага ўчастка ячмень здаваць у пастаўкі?

М о ц к і н. Так, ён.

Г а р о ш к а. Так, я загадаў.

Г а н н а. Дык што ж ты сабе думаеш? А? Па якому такому праву ты самавольнічаеш? Ты чаму распараджаешся, як сваім уласным? Не дам з насеннага ўчастка!.. Хоць трэсні, а не дам! Не маеш права!

М о ц к і н. Што значыць «не дам»?

Г а н н а. А тое і значыць! Насенны ўчастак!

М о ц к і н. Вам ясна, што да пятнаццатага жніўня вы павінны поўнасцю выканаць хлебапастаўкі?

Ганна. А хто ўстанавіў такія тэрміны? Чаму іменна да пятнаццатага?

Моцкін. Як гэта чаму?

Ганна. А так — чаму? Па якому закону? Гарошка! Ты баішся пагутарыць з начальствам па-гаспадарску, дык дай мне... Дай мне тую тоўстую кнігу з законамі! Дзе яна? Лёня! Прынясі сюды «Даведнік старшыні калгаса».

Лёня прыносіць з хаты кнігу.

Ну, таварыш начальнік, пачытай, ты больш граматны. Дзе тут сказана, што да пятнаццатага?

Моцкін. А вы чулі пра датэрміновае выкананне і перавыкананне планаў?

Ганна. Чулі, ведаем. Дык для гэтага парадак трэба. А не так: стук-стук — хата, цяп-ляп — печ! Выбачайце, калі ласка, так не выйдзе. Па-твойму, выходзіць, што трэба ўсё кінуць-рынуць — і сіласаванне, і другі ўкос, і звозку саломы ад камбайнаў, і жніво... Пакуль надвор'е добрае — жаць трэба, убіраць трэба. Вось што цяпер галоўнае.

Моцкін. Сёння галоўнае — хлебаздача.

Ганна. Не толькі сённяшнім днём трэба жыць.

Міхальчук. Парадак — галоўнае. Тады і хлебаздача будзе.

Моцкін. Ды што мы яе слухаем? Якія тут размовы?

Ганна. А ты паслухай і пагавары, калі з табой калгаснікі размаўляюць. Яны і цябе хлебам кормяць.

Моцкін *(Гарошку)*. Увесь наяўны намалочаны і высушаны кандыцыйны хлеб адправіць на нарыхтоўчы пункт.

Гарошка. Добра, таварыш Моцкін, добра.

Ганна. І насенны?

Моцкін. Ніякіх насенных участкаў.

Ганна. Гэта чаму?

Моцкін. Трэба выконваць першую запаведзь. Хлеб здаецца не куды-небудзь...

Ганна. А я што — сабе ў кішэню бяру? Не маеце права! Ёсць такая пастанова! [illegible] насеннага ўчастка не дам — і ўсё тут!

М о ц к і н. А хто вы такая?

Г а н н а. Калгасніца. Радавая калгасніца! Сваімі рукамі гэты насенны ўчастак гадавала: палола, падкармлівала! Вось хто я такая. Начэй недасыпала, думала, каб налета дабро пасеяць...

М о ц к і н *(пры кожным сказе мерае яе з ног да галавы).* Вы гарлапан! Вы зрываеце хлебапастаўкі! Вы сабатуеце дзяржаўнае мерапрыемства! Я знаю гэтую шкодную тэндэнцыю!

Л ё н я *(здагадаўся).* Ага, значыць, цётка Ганна — тэндэнцыя.

Г а н н а. Дык я — тэндэнцыя! А ты хто такі? Хто ты такі, каб распараджацца маёй працай?

Г а р о ш к а *(сумеўся).* Ганна! Ты што? Учадзела?

Г а н н а. Мажа, сам учадзеў. Стаіш тут, нібы мыш пад венікам. А я не ўчадзела. Цярпенне лопнула! Накіпела! Праўду скажу! Я знаю, дарагі ты наш начальнічак, чаго табе хочацца. На чужым гарбу ў рай! Табе абы толькі хутчэй план выканаць, перад начальствам пахваліцца, тэлеграмку ў вобласць паслаць. А на калгасныя справы табе напляваць, тут хоць і трава не расці. Табе ўсё роўна. А мне не ўсё роўна, мне тут жыць...

М о ц к і н. Хто яна такая? Прозвішча, імя і па бацьку... *(Дастае блакнот і запісвае.)*

Г а р о ш к а. Чыхнюк...

Г а н н а. Ганна Аляксееўна.

М о ц к і н. Сацпаходжанне?

Г а р о ш к а. Да калгасаў батрачкай была. Не?

М о ц к і н. У кулака? Ясна... У час акупацыі дзе была, што рабіла?

Г а н н а. Што рабіла? Я табе зараз пакажу, што рабіла.

Ганна выйшла.

Л ё н я. Яна пакажа!

Лёня выходзіць.

М о ц к і н. Колькі ў яе працадзён? Як яна працуе?

Г а р о ш к а. Працуе добра, таварыш Моцкін. Не?

М о ц к і н *(недаверліва).* Добра? *(Пагрозліва.)* Добра!

Гарошка *(крыху збянтэжыўся)*. Ну, стараецца...

Міхальчук. Ну што ты гаворыш, Ягор? Працуе яна вельмі добра. Трэба чэсна сказаць. Працадзён трыста дваццаць будзе. Ну, а што на язык... Слова не пазычае, дык... Актывістка, член партыі, дэпутат сельскага Савета.

Моцкін. Чапуха! Яўны антысавецкі элемент. Яна супраць стварэння дзяржаўных рэзерваў сельскагаспадарчых прадуктаў? А вы? Каму патураеце? Каму?

Гарошка. Таварыш Моцкін! Чэснае слова, не патураем.

Моцкін. Ну, Гарошка, я сваю галаву не буду падстаўляць пад абух. Я далажу таварышу Калібераву. Я яму далажу, каго ты слухаеш!

Гарошка *(Міхальчуку)*. Ну чаго ты стаіш? Ідзі знімай з поля людзей!

Міхальчук. Ягор, хай сёння людзі працуюць. Заўтра ўжо...

Моцкін. Што заўтра? Што заўтра?

Міхальчук. Калі вы будзеце брыгадзірам, тады калі ласка. А сёння — я брыгадзір. І людзей ганяць не буду. Вот!.. Не ганіце мяне ў шыю. Я таксама пра дзяржаву думаю. Можа, яшчэ больш, як вы. Вот!

Міхальчук выйшаў.

Моцкін. Ну, Гарошка, што ты сабе думаеш?

Гарошка пачухаў патыліцу адной рукой, потым другой. Пайшоў і вярнуўся.

Гарошка. Скруціць мне галаву Калібераў. Не?

Моцкін. Калі нічога не прыдумаеш — скруціць.

Гарошка. А што я прыдумаю? Што я прыдумаю? Хоць круць-верць, хоць верць-круць — нічога не прыдумаеш.

Моцкін. А што ў вас на плячах? Гарбузы ці галовы?

Паўза.

Калі хочаш, заўтра ты будзеш самым перадавым у раёне.

Гарошка. Заўтра? Такіх цудаў не бывае.

Моцкін. Не бывае? Яшчэ як бывае. Калі хочаш, сёння дырэктар спіртзавода выпіша табе квітанцыю на збожжа. Адразу на пяцьдзесят тон. Хочаш?

Гарошка. А дзе я вазьму сёння пяцьдзесят тон?

Моцкін. Дзе ты возьмеш? У чарнілцы. Спіртзаводу ты напішаш гарантыйную распіску на хлеб, а мне аддасі квітанцыю. За пяць мінут станеш перадавіком. З дырэктарам спіртзавода я ўжо дамовіўся. Ён вось-вось тут будзе.

Гарошка. Не, боязна.

Моцкін. Чаго боязна?

Гарошка. А раптам дазнаецца Сцяпан Васільевіч. Не?

Моцкін. Навошта яму знаць? Ён зусім не хоча гэтага знаць. А калі не хоча знаць, дык ён і не будзе знаць. Будзь спакойны.

Гарошка. Баюся, таварыш Моцкін.

Моцкін. Каго?

Гарошка. Пракурора баюся.

Моцкін. І чаму ты, Гарошка, усіх баішся? Што ён — воўк? Таварыш пракурор — не воўк. Што ты, украў, ці што?

Гарошка. А якая выгада Печкурову даваць мне квітанцыі?

Моцкін. Не турбуйся, ёсць выгада. Домік сабе пабудаваў, а склады а́драмантаваць *(іранічна)* забыў. Вось вы адзін аднаго і выручыце.

Гарошка. Дачуецца Каліберaў — будзе нам і дудка, будзе і свісток. Не?

Моцкін. Навошта табе свісток? *(Надзеў шапку, закрыў партфель і збіраецца пайсці.)* Хопіць з цябе і дудкі. Не хочаш! Як хочаш! А паслязаўтра на пасяджэнні ад Каліберава не толькі дудка, труба табе будзе.

Гарошка. Куды ж вы, таварыш Моцкін?

Моцкін. А што, я дарэмна буду траціць час?

Гарошка. Пачакайце, дайце хоць трошкі падумаць.

Моцкін. Яму гавораць: таварыш Гарошка, будзьце перадавіком, дык ён яшчэ хоча трошкі падумаць. *(Намерваецца пайсці.)*

Гарошка. Стойце! Пачакайце! *(Затрымлівае Моцкіна.)* Ну, скажыце, а ці можна так рабіць?

Моцкін. Вось і пабудуй з такімі камунізм. Можна! Усё можна. Сам Каліберау так сказаў. Я ж табе казаў: запомні, Гарошка, такія словы!

Гарошка. Ну, добра. Хоць круць-верць, хоць верць-круць — усё адно. Я згодзен! Ну і галава ў вас, таварыш Моцкін. Я сам ніколі б не дадумаўся да такога. А ўрэшце і мне вальней цяпер будзе. Можна і другія работы падцягнуць. Не будзе той гарачкі. Не?

Заходзіць дырэктар спіртзавода Печкуроў.

Моцкін. Бачыш, сам бог яго паслаў.

Печкуроў. Па тэлефоне пазваніў. Ну як? У вас гатова?

Моцкін. Яму ж на карысць, а ледзь уламаў яго.

Печкуроў. Упінаўся?

Гарошка. Такая справа, што...

Печкуроў. Э-э, дык Ягор Сяргеевіч можа нас аб'ягорыць...

Гарошка. Што вы, Кузьма Прохаравіч? Каб вы мяне не падкузьмілі.

Печкуроў. Не, не, калі так, я рызыкаваць не буду.

Моцкін. Кузьма Прохаравіч! Калі ўважліва прыглядаюцца да сонца, дык і на сонцы знаходзяць плямы. А мы не сонцы. Мы — чалавекі. І калі мы адстаём з хлебапастаўкамі, да нас таксама прыглядаюцца. А калі Сцяпан Васільевіч прыгледзіцца, дык, будзьце ўпэўнены, заўважыць, што адзін будуе сабе домік за дзяржаўны кошт, а ў другога...

Гарошка. А ў мяне што?

Моцкін. Сабатаж.

Печкуроў. Квітанцыі гатовы. На пяцьдзесят тон. Як мы дамовіліся. Давай распіску са штампам, пячаткай, па ўсёй форме.

Гарошка. Дык пойдзем тады ў праўленне.

Лёня пайшоў у хату.

Печкуроў. Можна было б і чарку выпіць, ды няма

калі. Трэба спяшацца назад. Сам Каліберау паехаў на завод. *(Дастае з партфеля грэлку.)* На. А мне кілаграмаў пяцьдзесят агурочкаў маладых. Без усялякіх распісак. Сёння ж. Так?

Моцкін *(Гарошку)*. Будзеш пасылаць зводкі аб уборцы і абмалоце, дык ты іх адпаведна... *(Паказвае: завысь.)*

Гарошка. Лёня!

З'яўляецца Лёня.

На, пакладзі там, за буфетам. *(Перадае грэлку са спіртам.)*

Лёня *(патрос грэлку)*. Булькае, а халодная. Каму ж мы яе ставіць будзем? *(Перакуліў уніз коркам.)*

Гарошка. Асцярожней ты.

Печкуроў. Бацька знойдзе, каму паставіць. *(Смяецца.)*

Моцкін. Хопіць вам, час ідзе.

Лёня пайшоў у хату.

Печкуроў. Ну, пайшлі, пайшлі.

Улятае Ганна.

Ганна *(Моцкіну)*. Вось што я рабіла пры акупацыі. Вось медаль, а вось і ордэн. А ты што рабіў пры акупацыі? Дзе ты быў?

Гарошка. Супакойся ты, сарока! Ох і язык у бабы! І трэба ж было табе. А-ах!..

Ганна. А ты, Гарошка, маўчы! Сапі ды маўчы! За насенны ўчастак я табе, брат, і ў горле пашкрабаю. Пастанову правіцельства напісала не таму, што паперу няма куды дзяваць. Закон ёсць закон! Па галоўцы цябе не пагладзім!

Гарошка *(крычыць)*. Чорт вас вазьмі ўсіх! Што вы мяне ўсе палохаеце! Нікога я не баюся! Чаго табе ад мяне трэба? Чаго табе трэба?

На крык Гарошкі з хаты на веранду выйшлі Наташа і Лёня.

Ганна *(спакойна)*. Каб не чапалі насеннага ўчастка.

Гарошка. Ніхто яго не чапае! Адчапіся ад мяне!

Гарошка надзеў шапку і выходзіць.
Следам за ім выходзяць Печкуроў і Моцкін.

Ганна *(ласкава)*. Перамяніўся чалавек.

Ганна выходзіць.

Лёня. Ну і тэндэнцыя... Ну і лапатуха!

Наташа. Ці ж так можна на старэйшых гаварыць?

Лёня. А табе што?

Наташа. Як што?

Лёня. Я не ў школе, а дома. І ты мне не настаўніца, а сястра.

Наташа. Значыць, толькі ў школе трэба быць культурным, а дома і хуліганіць можна?

Лёня. Чуў я гэта. *(Перадражнівае.)* «Дзеці, трэба быць прыкладнымі не толькі ў школе, але і дома і на вуліцы...» Мне ўжо надакучыла.

Наташа. Ах ты нягоднік! *(Схапіла яго за вуха.)*

Лёня. Пусці, пусці! Настаўнікам забараняецца дзяцей за вушы цягаць.

Наташа. А я не ў школе, а дома, і не настаўніца, а сястра.

Лёня. Пусці! Пусці, табе кажуць! А то ўсе твае пасцелі пакамячу!

Наташа. Я табе пакамячу.

Лёня. Пусці! Вунь пракурор ідзе!

Наташа. Дзе?

Наташа адпусціла Лёнева вуха, глянула на вуліцу і пабегла ў хату.

Лёня. А-а-а, спужалася!..

Заходзіць пракурор Сяргей Іванавіч Курбатаў.

Курбатаў. Лёня? Добры дзень!

Лёня. Добры дзень, таварыш пракурор.

Курбатаў. Бацька дома?

Лёня. Не, няма. У праўленні.

Курбатаў. А маці?

Лёня. На агародзе. Можа, паклікаць?

Курбатаў. Не, не трэба. А Наталля Ягораўна?

Лёня. Дома. Паклікаць?

Курбатаў. Зрабі такую ласку.

Лёня *(хацеў пайсці, але вярнуўся).* Допыт будзеце рабіць?

Курбатаў *(усміхнуўся).* Допыт.

Лёня. Строгі?

Курбатаў. Вельмі строгі. Вось як ты зараз у мяне.

Лёня. Правільна, трэба строга з ёй. Правінілася, значыць?

Курбатаў. Пабачым.

Лёня. І пратакол будзе?

Курбатаў. Хутчэй за ўсё акт... грамадзянскага стану.

Лёня *(не зразумеў).* Так... А потым забераце?

Курбатаў. Можа, і забяром.

Лёня. Правільна. Хай не цягае за вушы.

Курбатаў. А яна цягае?

Лёня. Трохі. А надоўга забераце?

Курбатаў. Можа, назаўсёды.

Лёня. Назаўсёды? Не, яна не балюча цягае. Вы яе трошкі патрымайце і пусціце. Яна ўсё-такі добрая. Нават... вот... і... з пятага класа кажуць, што яна добрая настаўніца. Яна толькі дома цягае за вушы.

Курбатаў. Ну, калі так, тады іншая справа.

Лёня *(пакруціўшы галавой).* Та-ак... Паклікаць? *(Расчыняе дзверы ў хату.)* Падсудзімая Наталля Ягораўна Гарошка! К пракурору!

Уваходзіць Наташа.

А мне, мусіць, нельга прысутнічаць?

Наташа. Ідзі, Лёня, пагуляй.

Лёня. Усё пагуляй ды пагуляй...

Лёня заходзіць у хату. Наташа падыходзіць да Курбатава і падае яму абедзве рукі, моўчкі вітаюцца.

Курбатаў. Ну, Наташа, сёння субота, мой судны дзень. Так, здаецца?

Наташа. Так, Сярожа, субота. Я і сапраўды адчуваю сябе як падсудзімая...

Курбатаў. Якая ж ты падсудзімая, калі прыгавор мне выносіцца?

Наташа. Сярожа...

Курбатаў. Я чакаю, Наташа.

Наташа. Гэта такі важны, такі адказны крок у жыцці... Мне проста... неяк... нават не верыцца, што я выйду замуж... Замуж... Муж... Жонка... Словы нейкія, быццам першы раз чую... *(Глядзіць яму ў вочы вельмі ласкава.)* Муж... *(Жартаўліва.)* Сярожа, а мае вучні не будуць мяне баяцца, калі я выйду за цябе замуж? Я ж тады стану пракуроршай!

Курбатаў. А што я, пудзіла якое, ці што?

Наташа. Сяброўка мая, ты яе ведаеш — Лёля... Помніш, я цябе знаёміла... Ну там, калі ў інстытуце вучылася... Помніш?

Курбатаў. А-а, з кудзеркамі, беленькая?

Наташа. Ага. Дык ведаеш, што яна гаварыла? «Глядзі, Наташа, пракуроры, суддзі і міліцыянеры — чэрствыя, сухія людзі. Яны нават з жонкамі размаўляюць *(перадражнівае афіцыйны тон)* у адпаведнасці з артыкулам такім-та крымінальнага кодэкса...»

Курбатаў *(смеючыся)*. Ну, трапіла б яна ў рукі нашаму брату!..

Наташа. А яна такі трапіла. У маі месяцы.

Курбатаў. Пад суд?

Наташа. За суддзю... замуж выйшла.

Курбатаў. Ага, не плюй у калодзеж, прыйдзецца напіцца.

Наташа. А што, Сярожа, калі б я зрабіла якое-небудзь злачынства? Няўжо ты завёў бы на мяне следства і пад суд аддаў бы?

Курбатаў. Калі б ты не выйшла за мяне замуж?

Наташа. Дапусцім.

Курбатаў. Пад суд. Абавязкова пад суд!

Наташа. Ну, а калі б выйшла замуж?

Курбатаў. Тады не! Ні ў якім разе!

Наташа. Дык такая твая прынцыповасць?

Курбатаў. Па закону ж я не меў бы права весці следства і аддаваць жонку пад суд. А няўжо ты магла б зрабіць злачынства?

Наташа. А як ты думаеш?

Курбатаў. Ты не... Ты не такая...

Наташа. А якая я?

Курбатаў. Ты добрая, ты разумная, ты цудоўная, ты самая харошая, ты...

Наташа *(прытулілася да яго грудзей)*. Ну, хопіць, хопіць з мяне.

Курбатаў. Гэта могуць пацвердзіць нават вучні пятага класа. Ты толькі дома за вушы цягаеш...

Наташа. Ах, вось як... *(Жартуючы, схапіла яго за вушы.)*

Курбатаў. Пусці, пусці, настаўнікам забараняецца за вушы цягаць.

Наташа. А я не ў школе, а дома... *(Курбатаў цалуе Наташу.)*

Курбатаў. Наташа, ты з бацькамі гаварыла?..

Наташа адмоўна ківае галавой.

Не? Чаму? *(Гладзіць Наташу па галаве.)*

Наташа. Сорамна неяк... Ты сам пагавары.

Курбатаў. Значыць, ты згодна?

Наташа. Паабяцаў такі рай... Як жа мне адмовіцца?

Курбатаў. Радасць ты мая! Шчасце ты маё! *(Абдымае і цалуе яе.)*

Наташа *(вызваляецца з яго абдымкаў)*. Пусці... Убачаць...

Курбатаў. Не, цяпер я ўжо цябе не адпушчу. З першага бяру адпачынак, і паедзем мы з табой на цэлы месяц да майго дзядзькі — лесніка. Там сапраўдны нам будзе рай. Стары ўжо даўно чакае нас. Нават лодку пафарбаваў і тваім імем назваў.

Наташа. Вельмі ўжо здагадлівы твой дзядзя.

Курбатаў. Такі ж, як я...

Наташа цалуе Курбатава. Асцярожна адчыняюцца дзверы і з хаты выходзіць Лёня. Ад нечаканасці Лёня аж прысеў. Падлічвае секунды, гледзячы на компас, які носіць на руцэ замест гадзінніка.

Лёня. Роўна дваццаць адна секунда па майму компасу.

Наташа. Як табе не сорамна, Лёня?!

Наташа пабегла ў хату.

Лёня. А пракурору не сорамна?..

Курбатаў. Недарма цябе за вушы цягаюць...

Курбатаў пайшоў за Наташай.

Лёня. А яшчэ казаў «забяру». Вунь куды забірае! Пракурор! Хто яго цяпер баяцца будзе?.. Мама!

Заходзіць Марыя Кірылаўна.

Марыя Кірылаўна. Чаго ты?

Лёня. Пракурор прыехаў.

Марыя Кірылаўна. Ну дык што?

Лёня. У Наташы допыт рабіў.

Марыя Кірылаўна. Які допыт?

Лёня. Стро-огі. Відаць, забярэ.

Марыя Кірылаўна. Што ты пляцеш?

Лёня. Не верыш? Вось тады ўбачыш. Яны там, ідзі пагавары з імі.

Марыя Кірылаўна. Вярзеш ты нешта...

Марыя Кірылаўна спачатку, нічога не разумеючы, глядзіць на Лёню, потым выцерла рукі і пайшла ў хату, дзе Наташа і Курбатаў.

Лёня. Яна ім дасць! Я ж казаў, хто цяпер гэтага пракурора пабаіцца...

Заходзіць Гарошка.

Гарошка. Лёня! Ты грэлку за буфетам паклаў?

Лёня. Ага. Тата!

Гарошка. Чаго ты?

Лёня. Пракурор прыехаў.

Гарошка *(насцярожыўшыся)*. Пракурор?

Лёня. Допыт рабіў.

Гарошка *(занепакоіўся)*. Допыт? У каго? У цябе?

Лёня. У Наташы. Ды строгі.

Гарошка *(у роспачы)*. Я так і знаў. Я так і знаў.

Лёня. Знаў?

Гарошка. Ай, дурань, дурань. Навошта я слухаў таго Моцкіна. Ах, ах, ах...

Лёня *(збянтэжыўся)*. Ты яго не бо-ойся!

Уваходзяць Курбатаў, Наташа і Марыя Кірылаўна. У Марыі Кірылаўны на вачах слёзы. Гарошка заўважыў слёзы і плюхнуўся ў крэсла.

Курбатаў *(падышоўшы да Гарошкі)*. Ягор Сяргеевіч! У мяне да вас вельмі важная і сур'ёзная справа.

Гарошка. Я так і знаў... Я так і знаў... Я чакаў гэтага.

Усе пераглянуліся.

Курбатаў. Ну дык што вы нам скажаце?

Гарошка. Вінават... Па дурасці па сваёй.

Курбатаў. Чаму па дурасці?

Гарошка. Чэснае слова, таварыш пракурор, да такога сам не дадумаўся б...

Курбатаў. Я не разумею вас. Тут узаемная згода.

Гарошка. Якая тут згода? Прыціснулі. Хоць круцьверць, хоць верць-круць — усё адно не выкруцішся. Не?

Курбатаў. Хто прыціснуў?

Гарошка. Начальства, Каліберaў. Такога страху нагнаў...

Курбатаў. Тут нейкае непаразуменне, Ягор Сяргеевіч.

Марыя Кірылаўна. Ягор, ці не п'яны ты? Наташа наша замуж выходзіць...

Гарошка. Як замуж?

Марыя Кірылаўна. За Сяргея Іванавіча. Дазволу твайго просяць.

Гарошка. Ды што ж ты!.. От баба-дурніца! Слёзы пусціла, сырасць разводзіш! Так бы і гаварыла. *(Радасна.)* Значыцца, зяцем...

Заслона.

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

Службовы кабінет Каліберава. Сцяпан Васільевіч падлічвае нешта на лічыльніках і спявае. Настрой у яго самы найлепшы.

Каліберaў *(напявае).*

За кукарачу, за кукарачу
Я не прощу!
И окручу я и одурачу,
Но обиду не спущу!
Знаю, поздно или рано,
Ты вернешься в мой шалаш,
И снова в руки таракана
Сердце ты свое отдашь.

Ну-с, што мы маем на сённяшні дзень? Так-с... Сорак два... два пішам, чатыры ў памяці... двойчы шэсць — дванаццаць ды чатыры... шаснаццаць... семдзесят восем працэнтаў. *(Чуваць раскаты далёкага грому.)*

Люблю грозу в начале мая.
Когда весенний первый гром...

(Звоніць тэлефон, рэзка, звонка.) Я слухаю... Званецкі райвыканком? Ну давай... Я слухаю. Каліберaў! А-а, здароў, здароў, сусед! Нічога, памаленьку... Пакуль што не, але ўжо блізка... Семдзесят восем і шэсць дзесятых, як лёду... *(Зноў гром.)* А ты што думаў? А ў цябе як?.. Э-э, брат, што ж ты? На васемнаццаць працэнтаў адстаў... Сакрэт? Які сакрэт?.. Ах, сакрэт! Сакрэт просты: гайкі трэба тужэй закручваць сваім работнічкам. Тут і сакрэт увесь! Будзь здароў. Жадаю поспехаў. *(Паклаў трубку, падышоў да акна.)* Дождж? *(Расчыніў акно.)* Дождзжык?.. Так-с... Сакрэтамі цікавяцца...

Уваходзіць Антаніна Цімафееўна.

Антаніна Цімафееўна *(радасная, узбуджаная).* Сцёпа! А табе сюрпрыз. Вось, глядзі! У абласной газеце. Чытай...

Каліберaў. Што там? *(Разглядае газеты, якія яму толькі што перадала Антаніна Цімафееўна.)*

Антаніна Цімафееўна *(чытае)*. «У гутарцы з нашым карэспандэнтам таварыш Каліберaў заявіў...» І яшчэ: «Перадавікі хлебаздачы...» Ну, Сцёпа, ты цяпер пайшоў угару. Я так рада, так рада! Нарэшце! Цяпер толькі не зявай, толькі не зявай. Не лаві варон — і ты будзеш зноў у Мінску. Мы вернемся туды з перамогай...

Каліберaў. А ў мяне, Тоня, для цябе таксама сюрпрыз. *(Глянуў на гадзіннік.)* Ах, ледзь не праварoніў. *(Уключае радыё. З рэпрадуктара чуецца голас Сцяпана Васільевіча.)*

Голас Каліберава. ...нашых поспехаў. Я бяру смеласць заявіць ад імя працаўнікоў сацыялістычных палёў нашага раёна, што мы з чэсцю будзем трымаць першынство ў вобласці па выкананню дзяржаўных абавязацельстваў па хлебапастаўках. Парукай гэтаму — зладжаная арганізацыя працы, працоўная дысцыпліна і добрае надвор'е...

Чуваць раскаты грому.

Голас дыктара. Вы слухалі выступленне Сцяпана Васільевіча Каліберава. На гэтым абласны радыёкамітэт свае перадачы заканчвае.

Антаніна Цімафееўна. А калі ж ты выступаў?

Каліберaў. Учора. Пасля нарады ў абкоме спецыяльна запрасілі на радыё.

Антаніна Цімафееўна. Вось толькі пра надвор'е ты... Бачыш — гром грыміць, дождж.

Каліберaў. Гэта ерунда! Што мне гром?!

Антаніна Цімафееўна. Як цікава! Ты сам тут, а словы твае плаваюць над зямлёю. І вецер іх не развеяў, і дождж не размачыў.

Каліберaў. Яны вышэй дажджу, вышэй хмар. *(Палец угару.)* Там! У эфіры!

Антаніна Цімафееўна. Ну, Сцёпа, цяпер я веру ў тваё шчасце. Ты помніш Суворава?

Каліберaў. Якога Суворава?

Антаніна Цімафееўна. Палкаводца Суворава?

Каліберaў. А, гэтага помню. А што?

Антаніна Цімафееўна. Ты вельмі мне нагадваеш яго. Ён таксама быў у няміласці, зайздросныя людзі саслалі яго ў глуш. Але праўда сваё ўзяла. Вярнуўся з пашанай. Вось і цябе — прагналі з Мінска... і куды? Нават не ў горад.

Калібераў. Не прагналі, а паслалі на ўмацаванне, каб выцягнуць раён з прарыву. Ясна?

Антаніна Цімафееўна. Гэта ўсё роўна. Але нічога, Сцёпа. Ты яшчэ ім пакажаш, на што ты здольны. Толькі не зявай. Не чакай міласці ад людзей, а сам, сам ацані свае заслугі і дзейнічай.

Калібераў. Ну-ну, павучы, павучы.

Антаніна Цімафееўна. Наша мэта — сталіца.

Калібераў. Але ў сталіцу з адной уборачнай не праб'ешся. Трэба багаж больш салідны. *(Падышоў да схематычнай карты раёна на сцяне.)* Вось вазьму і распрацую план такой будоўлі ў нашым раёне, каб на ўсю рэспубліку грымела. Напрыклад — канал паміж Дняпром і нашай Проняй.

Антаніна Цімафееўна. Навошта той канал?

Калібераў. Як навошта?

Антаніна Цімафееўна. Ну сапраўды — навошта нам канал?

Калібераў. Хай ведаюць! Хай помняць — па маёй ініцыятыве ў нашым раёне асушана вялікае балота.

Антаніна Цімафееўна. І зноў застанешся ў гэтым раёне?

Калібераў. Ну што ты! Чаго мне тут заставацца?

Антаніна Цімафееўна. Сцёпа! Сцяпунчык мой! Які ты сёння мілы! Ты проста герой! Вось такога я цябе люблю. Сапраўдны мужчына. *(Лашчыцца да яго.)*

Калібераў. Ну, ну! Хопіць, хопіць! Тут табе не спальня, а службовы кабінет.

Антаніна Цімафееўна. А ты чуў, Сцёпа? Пракурор жэніцца.

Калібераў. Жэніцца?

Антаніна Цімафееўна. І ведаеш, каго ён бярэ?

Дачку Гарошкі, Наташу, настаўніцу. Маладажовы... Цудоўная пара — мядовы месяц!

Каліберaў. Ну ідзі, ідзі, не перашкаджай.

Антаніна Цімафееўна *(пацалаваўшы Сцяпана Васільевіча).* Гаротнік ты мой!.. Націскай, націскай ім на педалі, закручвай гайкі! *(Выйшла.)*

Каліберaў *(знімае трубку, звоніць).* Алё! Дайце мне «Максіма Горкага»! Алё! «Максім Горкі»? Хто гаворыць? А дзе старшыня? Зараз жа знайдзіце Штапенку і скажыце, каб неадкладна мне пазваніў... Каліберaў гаворыць...

Пакуль Сцяпан Васільевіч кладзе трубку, у кабінет прыходзіць Моцкін.

Моцкін. Уй, Сцяпан Васільевіч! Што вы нарабілі, што вы нарабілі!

Каліберaў. Што такое? Што за паніка, таварыш Моцкін?

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! Я толькі што... слухаў ваша выступленне.

Каліберaў. Ну і што?

Моцкін. Як што, Сцяпан Васільевіч? Я слухаю, а мяне па спіне мароз шкрабае.

Каліберaў. Чаго! Што ты там такое страшнае пачуў?

Моцкін. Страшнае? Страшнае тое, што я яго пачуў. Слухаць можна, а ці можна было гаварыць?

Каліберaў. А чаму не?

Моцкін. Чаму? Цяпер, Сцяпан Васільевіч, кожную хвіліну чакай карэспандэнтаў. Цяпер яны папаўзуць, як тараканы на свежы хлеб. Касякамі, касякамі. Я знаю іх. Вопыты, метады, перадавікоў ім дай, тое пакажы, гэта раскажы... А што мы ім раскажам?

Каліберaў. Як што?

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! Быццам вы не ведаеце. «Леў Талстой» перадавік. А які ён перадавік? Па квітанцыях ён перадавік. А што ён здаў? Кукіш ён здаў. Распіску здаў. І Гарошка з «Партызана» такі ж перадавік. На дваццаць працэнтаў фікцыі...

Каліберaў *(аслупянеў)*. І-і-ігх!.. Мо-о-цкі-ін!.. Сакрэт свой пусціў у ход?!

Моцкін. Цяпер ён не толькі мой сакрэт. Ён і ваш сакрэт, і Гарошкі сакрэт, і «Льва Талстога» сакрэт. Цяпер гэта наш сакрэт.

Каліберaў *(пагрозліва)*. Махінатар! Ачкаўціраацель! Шантажыст!

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! Сцяпан Васільевіч! Што вы! Не хвалюйцеся!

Каліберaў. Ды я цябе ў парашок сатру! Я з цябе блін зраблю!

Моцкін. Які з мяне блін? За што? Калі б я штонебудзь якое, дык я ж ніколі, нічога, ніякага. А калі што якое, дык што тут такое? Квітанцыі я не выпісваў, распіскі не даваў, на старшынь не націскаў і па радыё таксама не выступаў.

Каліберaў *(прастагнаў ад здзіўлення)*. І-і-ігх... Загнаў у нерат — ані назад, ані ўперад...

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! Цяпер толькі ўперад, толькі ўперад! Назад позна!

Каліберaў. Ах ты, няго-однік! *(Наступае на Моцкіна.)*

Моцкін *(адступаючы)*. Сцяпан Васільевіч! Таварыш Каліберaў! Вы не ганяйцеся! Ёсць выхад! Ёсць разумны выхад. Сцяпан Васільевіч! Ух і нервы ў вас, Сцяпан Васільевіч! А нервы беражыце, яны спатрэбяцца для сямейнага шчасця.

Каліберaў. Моцкін!..

Моцкін. Цяпер трэба спакойна ўсё абдумаць, спакойна выклікаць Гарошку. Я ўжо выклікаў яго да вас. Выклікаць старшыню «Льва Талстога». І тут вы ім пакажыце! Пакажыце, што выкрылі іх махінацыі, прышчаміце хвасты і будзьце ўпэўнены...

Грымнуў гром.
У кабінет заходзіць Гардзіюк.

Гардзіюк. Можна? Добры дзень! Таварыш Каліберaў? Я з абласной газеты. Гардзіюк. Спецыяльны, так

сказаць, карэспандэнт. Будзем знаёмы. Вось, калі ласка. *(Падае пасведчанне.)*

Моцкін. Нібы снег на галаву...

Гардзіюк. Хто? Я?

Моцкін. Не, што вы! Мы тут пра надвор'е — дождж, гром.

Гардзіюк. А-а, сапраўды, гром з яснага неба.

Калібераў *(крыху асвоіўся)*. Вельмі прыемна. Сядайце, калі ласка. Я — Калібераў, а гэта — Моцкін — наш галоўны нарыхтоўшчык. Знаёмцеся.

Гардзіюк. Вельмі прыемна.

Моцкін. Вельмі, вельмі прыемна. А вы знаеце, мы вас чакалі.

Гардзіюк. Чакалі?

Моцкін. У газетчыкаў нюх востры. Не паспеў стаць перадавіком, і яны тут як тут.

Калібераў. А я помню вашы артыкулы, таварыш Гардзіюк.

Гардзіюк. Нават помніце?

Калібераў. Калі не памыляюся, апошні быў пра Крупінскі раён.

Гардзіюк. Правільна. Пісала.

Калібераў. Шчыра прызнацца, я вас уяўляў зусім не такою.

Гардзіюк. Напэўна, думалі, што я салідная дама?

Калібераў. Правільна. І прытым пажылая, знаеце, з сівізной, сярдзітая такая жанчына. *(Паглядзеўшы на яе прагнымі вачыма.)* І раптам вы — такая. *(Нават рукі пацёр.)*

Гардзіюк. Паверце, не ад вас першага чую.

Калібераў. Акрамя таго, я недзе чытаў, што вы і для літаратуры тое-сёе робіце. Пішаце, творыце...

Гардзіюк *(скромна)*. Збіраю матэрыял.

Калібераў. Героіка, рамантыка, напэўна, вабіць?

Гардзіюк. Не, сатыра.

Калібераў. Сатыра. *(Успомніў.)* Ах, так-так: «Гогалі і Шчадрыны нам патрэбны». Правільна, правільна...

Але *(са здзіўленнем)* у маім раёне шукаць матэрыял для сатыры?..

Гардзіюк. Каб пісаць сатыру, трэба вельмі добра ведаць і добрых людзей.

Каліберау. Так-так-так... Гэта правільна. Чытаючы вашы артыкулы, я думаў, што піша аграном, чалавек з практыкай, які добра разбіраецца ў сельскай гаспадарцы.

Гардзіюк. Ну, гэта ўжо прыемны камплімент.

Каліберау. Я не для камплімента.

Гардзіюк. Тым больш прыемна. Але і я ў даўгу не застануся. Камплімент я вам скажу праз газету.

Каліберау. Няма за што. Хіба фельетон напішаце?

Гардзіюк. Ну што вы? У вас поспехі!..

Каліберау. Ніякіх поспехаў у нас няма.

Ад гэтых слоў Моцкін вылупіў вочы і аж прыпадняўся ў крэсле.

Гардзіюк. Як так няма? Па хлебапастаўках вы на першым месцы ў вобласці.

Каліберау. Гэта ўсё яго работа, яго заслугі. *(Паказвае на Моцкіна.)*

Моцкін збянтэжыўся.

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! *(Да Гардзіюк.)* Вы знаеце, таварыш Гардзіюк, наш Сцяпан Васільевіч такі скромны, я сказаў бы, занадта скромны. Сваю работу, свае заслугі ён зусім не цэніць. Як хваліць, дык ён другога падсоўвае, а калі што якое — віну на сябе валіць.

Каліберау. Выбачайце, таварыш Моцкін. Наконт віны ты загнуў.

Гардзіюк. Вінаватага караем, а правага — мілуем?

Каліберау. І надоўга вы да нас?

Гардзіюк. Толькі сёння і заўтра, а паслязаўтра трэба назад вяртацца і здаць рэдактару артыкул.

Каліберау. Э-э, мала ж, мала вам часу далі. Скажыце, калі не сакрэт, на якую тэму вы думаеце пісаць артыкул?

Гардзіюк. Задача такая — перадаць вопыт вашай работы, метады кіраўніцтва, расказаць аб вопыце лепшых старшынь калгасаў, механізатараў.

Каліберaў. Ну што ж, калі ласка, калі ласка. *(Адкінуўшыся ў крэсле.)* Трэба сказаць, што арганізацыйную работу правялі вялікую. Спачатку склікалі сесію райсавета, потым сход райпартактыву, а райком камсамола — раённы сход камсамольскага актыву. Пасля райвыканком сумесна з райкомам партыі правялі нараду старшынь сельсаветаў, потым — нараду старшынь калгасаў, брыгадзіраў і рахункаводаў. Затым — семінар сакратароў партарганізацый, семінар агітатараў. Па лініі аддзела прапаганды і рэдакцыі райгазеты правялі нараду селькораў і рэдактараў насценгазет. Па лініі аддзела культустаноў — нараду загадчыкаў клубаў і сельскіх хат-чытальняў.

Моцкін. Па нашай лініі — таксама не драмалі...

Каліберaў. Не, ён не драмаў. А потым у кожны калгас паслалі ўпаўнаважанага райкома і райвыканкома.

Моцкін. У некаторыя — адстаючыя — нават па два.

Каліберaў. Ага, ледзь не забыўся. Яшчэ правялі злёт механізатараў.

Гардзіюк. Скажыце, а такая колькасць нарад не перашкаджала падрыхтоўцы да ўборкі?

Каліберaў. Як перашкаджала?

Моцкін. Чаму перашкаджала?

Гардзіюк. Вы правялі трынаццаць сходаў, злётаў, нарад, семінараў. На кожным з іх прысутнічала па сорак — пяцьдзесят чалавек. Патрачана пяцьсот — шэсцьсот чалавека-дзён. Прыкладна за месяц.

Каліберaў. А мы днём не праводзілі. Мы вечарамі!

Гардзіюк. А спаць калі? Вы ж, пэўна, самі цэлы месяц на падушку не клаліся?

Каліберaў. Ну, знаеце, цяпер не да сну.

Моцкін. Хіба цяпер заснеш? Як цяпер заснеш? Толькі круцішся з боку на бок. Думаеш, думаеш і круцішся. Як тут выкруціцца?

Каліберaў. Н-да... Вы спыталі — ці перашкаджалі нарады... Можна меркаваць па выніках. А вынікі гавораць, што нарады пайшлі на карысць.

Гардзіюк. А гэта, бадай, доказ... і не благі доказ.

Калібераў. А мне, грэшнаму, за нарады, уласна, закацілі вымову ў абкоме.

Гардзіюк. Можна спадзявацца, што здымуць.

Моцкін. Хоць яна не медаль, на грудзях не блішчыць, а ўсё-такі. Вымову *(па-філасофску)* лёгка схапіць, а адчапіцца ад яе — усё роўна, што ад паганай хваробы.

Гардзіюк *(Каліберазу)*. Выбачайце за такую цікаўнасць, але мяне цікавіць ваш, асабіста ваш рабочы дзень. Таксама калі не сакрэт.

Калібераў *(скромнічае)*. Ну што вы! Каму гэта цікава? Што я? Я, так сказаць, з'ява нетыповая. Справа іншая — простыя людзі: калгаснікі, механізатары, брыгадзіры, жывёлаводы, людзі, якія непасрэдна ствараюць матэрыяльныя каштоўнасці. А пра мяне ўжо хай у пастановах пішуць... Для літаратуры мне месцейка дзе-небудзь у цяньку.

Гардзіюк. А вы і сапраўды скромны.

Моцкін. Во, во! Я ж вам казаў. Ці Сцяпан Васільевіч вам пра сябе што скажа? Ні-ні! Вы ў мяне спытайце, як ён, хворы, у яго ж камень у пячонках, цц... такі камень... І ўсё-такі і дзень і ноч, і дзень і ноч на рабоце. Цягне як вол, выбачайце, Сцяпан Васільевіч. Ад цямна да цямна ў калгасах. Прыедзе ў адзін калгас, у другі, у трэці, у чацвёрты. Пагаворыць з людзьмі, расталкуе, раскажа... І слухаюць яго — во так, вушы развесіўшы.

Калібераў. Перастань ты, Моцкін. Чалавек падумае, што я абкружыў сябе падхалімамі.

Гардзіюк. А можа, вы для яго сапраўды аўтарытэт?

Моцкін. Ці ён так падумае? А вы тонка заўважылі. Іменна аўтарытэт. Чаму яго так слухаюць? У кожным калгасе ўсе справы ведае. Нават дробязі. Другога не слухаюць, а Сцяпана Васільевіча — раз-два, і гатова. Аўтарытэт!

Калібераў. Ну ты, чэснае слова, сёння нейкі несур'ёзны чалавек, Моцкін.

Нясмелы стук у дзверы.

Калі ласка, заходзьце!

Нясмелы стук паўтараецца.

Ну заходзь, заходзь! Хто там?

Моцкін. Я ведаю, што гэта Гарошка.

Уваходзіць Гарошка ў брызентавым плашчы. З яго цячэ вада.

Гарошка. Добры дзень! Можна?

Каліберaў *(ветліва).* Калі ласка, калі ласка! Добры дзень. Гэта наш старшыня калгаса «Партызан», Гарошка.

Моцкін. Перадавік. Таксама перадавік.

Каліберaў. Знаёмцеся. Спецыяльны карэспандэнт абласной газеты, таварыш Гардзіюк.

Гардзіюк. Вельмі прыемна.

Гарошка *(выцершы хустачкай руку, вітаецца).* Добры дзень!

Каліберaў. Што новага, Гарошка? Чым узрадуеш?

Гарошка. Якая тут радасць, Сцяпан Васільевіч? Такі дождж, каб ён згарэў, і ў такі час! Яшчэ б якіх-небудзь чатыры дзянькі пастаяла надвор'е, і ўсе каласавыя ўбралі б.

Каліберaў. Павесь свой балахон вунь туды, а то пад табой цэлая лужа.

Гарошка. Для бульбачкі дождж трэба, а для жніва... Хто ведае, калі ён перастане...

Каліберaў. Тут, таварыш Гарошка, цікавяцца вашымі поспехамі, вашай работай, а не дажджом.

Гарошка. Хто?

Моцкін. Вось спецыяльны карэспандэнт з газеты.

Гарошка. Ат, якія там поспехі!

Гардзіюк. Як жа так? Уборку заканчваеце, з дзяржавай амаль разлічыліся...

Каліберaў. Вось і раскажы, як гэта вы арганізавалі. Пахваліся. Тут Моцкін тое-сёе пра цябе расказаў.

Гарошка. Што вы, таварыш Моцкін, ці ж гэта я? Гэта ж вы арганізавалі. Не?

Моцкін. Скромнасць, скромнасць!

Гардзіюк. Сапраўды, якія ў вас цудоўныя, скромныя людзі.

Моцкін. Бяруць прыклад са Сцяпана Васільевіча.

Гардзіюк. Дык вы мне так нічога і не раскажаце? Хоць бы пра тое, як вы арганізавалі адгрузку хлеба на дзяржаўныя склады, як працуе транспарт.

Гарошка *(уздыхнуў).* Гэта ўсё проста... Не? Першая запаведзь, канешне... Сцяпан Васільевіч прыехаў, пагаварыў... А таварыш Моцкін падказаў... Ну, от і... раз-два, і гатова... Квітанцыі здалі.

Гардзіюк. Па вашаму расказу выходзіць вельмі проста — раз-два, і гатова. А на самой справе — колькі бяссонных начэй было, колькі работы!..

Калібераў. Так... Трэба арганізаваць!..

Моцкін. Нарады... *(Падказвае Гарошку.)* Нарады, нарады.

Гарошка. Хітрую галаву трэба мець...

Моцкін. Ой, таварыш Гардзіюк, вы ж пад дожджыкам былі. Трэба было б хоць пераапрануцца. Так жа можна прастудзіцца.

Гардзіюк. Нічога, нічога. Я не вельмі прамокла.

Калібераў. Не, не, таварыш Гардзіюк. У маім раёне я за ўсё адказваю. І за вас таксама, паколькі вы ў маім раёне. Не магу дазволіць, не магу дапусціць прастуду ў вашым целе. Я патрабую зараз жа пераапрануцца.

Гардзіюк. Ну што вы, што вы! Вельмі дзякую за клопаты. Я проста не заслужыла такой увагі.

Калібераў. Пры чым тут заслугі.

Гардзіюк. Ну, добра. Я пайду, а то і праўда — неяк няёмка. Толькі скажыце, калі ласка, дзе тут у вас гасцівіца?

Калібераў. Зламалі! Ды якая тут была гасцініца?

Моцкін. Сорамна было перад людзьмі за такую гасцініцу.

Калібераў. Дык я рашыў адгрохаць такую, каб усякі, хто прыедзе да нас у камандзіроўку, па-сапраўднаму мог адпачыць у нас.

Моцкін. Як на дачы.

Калібераў. А вам пакуль што давядзецца спыніцца на прыватнай... Калі вы не супраць — калі ласка, да мяне.

Гардзіюк. Ну што вы, лішнія клопаты...

Каліберaў. Якія там клопаты. Кватэра прасторная, дзяцей няма, а я дома мала бываю. Ды, урэшце, адзін, два дні...

Гардзіюк. Калі так, адмаўляцца не буду. Дзякую за гасціннасць.

Каліберaў устае, каб правесці яе да дзвярэй.

Каліберaў. Я дам вам праваднiка.

Гардзіюк. Так і быць — пайду пераапрануся. Я яшчэ зайду да вас, пагутарым, параімся. А заўтра пабываю ў калгасах. *(Гарошку.)* А ў ваш калгас я абавязкова заеду. Цікава, вельмі цікава...

Каліберaў *(за дзверы)*. Аня! Правядзіце, калі ласка, таварыш Гардзіюк на маю кватэру і скажыце Антаніне Цімафееўне... Хаця я ёй сам пазваню.

Гардзіюк. Бывайце. *(Выходзіць.)*

Гарошка, нібы заварожаны, глядзіць на дзверы, за якімі схавалася Гардзіюк. Ён не асмельваецца перавесці вочы на Каліберава, прадчуваючы навальніцу.

Моцкін *(Гарошку)*. На вочы ёй не трапляйся.

Каліберaў *(звоніць па тэлефоне)*. Кватэру. Тоня? Зараз Аня прывядзе дзяўчыну... спецыяльны карэспандэнт абласной газеты. Прымі там яе... сама ведаеш як... Дні на два. Ды не ўздумай катамі хваліцца. Чуеш? *(Павесіў трубку.)*

Паўза. Чуваць далёкія раскаты грому.

Гарошка. Ілья па небе катаецца...

Каліберaў *(саркастычна)*. Ну, перадавік, скромніца! Чаму ж ты не пахваліўся сваімі поспехамі спецыяльнаму карэспандэнту?

Моцкін. Чаму?!

Гарошка. Сцяпан Васільевіч... *(Устаў з крэсла.)*

Каліберaў. Чаму не расказаў пра свае махінацыі з распісачкамі і квітанцыямі?

Моцкін. Чаму?!

Гарошка. Сцяпан Васільевіч...

Калібераў. Што Сцяпан Васільевіч? Як ты арганізаваў хлебаздачу?

Гарошка. Не я арганізаваў. Таварыш Моцкін арганізаваў.

Моцкін. Таварыш Гарошка! Ты Моцкіна не чапай! Мая хата з краю, я распісак не пісаў. Мне ўручылі квітанцыю — і ўсё. А як вы там зрабілі — мне малая справа.

Гарошка. Таварыш Моцкін! Як жа вы так! За што?!

Калібераў. Думалі, што я не буду ведаць? Я ўсе вашы справы ведаю! Нават дробязі!

Гарошка. Сцяпан Васільевіч...

Калібераў. Жулікі! Ачкаўцірацелі! Пад суд аддам! *(Аж устаў з крэсла.)*

Гарошка *(сеў)*. Сцяпан Васільевіч! За што? Я ж не сам! Я ж не дадумаўся б... Даруйце мне.

Моцкін. Што даруйце, што даруйце, таварыш Гарошка? Ты цяпер павінен за суткі здаць хлеб і вярнуць свае распіскі.

Калібераў. Не зробіш — дух вон, жылы на тэлефон!

Гарошка *(ледзь не плача)*. Дык жа дождж...

Калібераў. А дзе твае зернесушылкі?!

Гарошка. Хто ж ведаў, што так будзе?

Моцкін. Развесь свой балахон, плашч...

Гарошка. Дапамажыце як-небудзь... Можа, упаўнаважанага...

Калібераў. А ўчастковага ўпаўнаважанага не хацеў?

Моцкін. Зайца вазьмі, пракурора.

Гарошка. Што вы! Такі заяц, што ні даць ні ўзяць.

Калібераў. Ідзіце і зараз жа ўзніміце ўсіх на ногі. Збярыце актыў і штурмуйце.

Гарошка. Прапаў я... Хоць круць-верць, хоць... О-о!

Моцкін. Толькі пра распісачку не гавары. Май на ўвазе, чым гэта пахне.

Калібераў. Ідзіце!

Гарошка *(выходзячы)*. Толькі не пускайце да мяне гэтую... з газеты.

Моцкін. Цяпер ён заварушыцца.

Каліберaў. Ты разумееш, Моцкін, што ты натварыў?

Моцкін. Пакуль што нічога страшнага, Сцяпан Васільевіч.

Каліберaў. Якую ж ты мне свінню падлажыў!

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! Дзе ж тут свіння? Я ўпэўнены, што ўсё будзе добра і гладка.

Каліберaў. Ты ўяўляеш, што будзе, калі даведаюцца члены бюро райкома, калі гэта дойдзе да абкома партыі? Не насіць мне партбілета.

Моцкін. Як яны даведаюцца? Ад каго? Адкуль?

Каліберaў. Бяда прыходзіць адтуль, адкуль яе не чакаеш.

Моцкін. Пакуль што ведаем толькі мы — вы і я. Значыць, толькі маўчок.

Каліберaў. Як жа быць з гэтай... з карэспандэнтам?

Моцкін. А вы ёй нагаварыце сто бочак арыштантаў, а потым на машыну і павазіце па калгасах. Толькі туды, куды трэба. І ўсё. І галоўнае — нікога да яе не падпускайце.

Заходзіць Ганна, штурхаючы перад сабой Гарошку.

Ганна. Не, не, я хачу, каб і ты тут быў.

Каліберaў. Што такое? Што такое?

Ганна. Справа ёсць, таварыш Каліберaў.

Каліберaў. Асабістая? Службовая?

Ганна. Для мяне асабістая, а для вас службовая.

Моцкін. Па асабістых справах сёння Сцяпан Васільевіч не прымае.

Ганна. А-а, і ты тут?! Якраз ты патрэбен. Тут мы начыстату і пагаворым.

Каліберaў. Сядайце. Якая справа, таварыш Чыхнюк?

Ганна. Душа баліць, таварыш Каліберaў. Таму і да вас прыйшла. Дабро на полі гіне, дабро.

Каліберaў. Чаму гіне?

Ганна. Гаспадара няма! *(На Гарошку.)* Ці ж ён гаспадар? Учора — столькі хлеба падкасілі, зжалі... А тут хмара, такая хмара, што цёмна стала. Трэба было б усіх людзей паслаць, каб у гумны звезці ці хоць бы ў копы скласці. Такі хлеб — хоць у млын вязі! А ён...

Каліберaў. А ён што?

Ганна. Прыскочыў вось гэты — упаўнаважаны! Такога страху нагнаў на Гарошку... Бог яго ведае... *(Гарошку.)* Чым ён напалохаў цябе?! Дык ён, як на пажар, усе падводы з поля зняў, усіх людзей — вазіць збожжа на пункты. Гэта парадак?

Моцкін. Дзяржаве, дзяржаве.

Гарошка. Хоць круць-верць, хоць верць-круць — усё адно я вінаваты.

Ганна. А хто вінаваты? Ты і ён! *(Паказвае на Гарошку і Моцкіна.)* І на падводах у мяшках хлеб намок, і на полі ў снапах дождж вымалачвае. Што ж гэта робіцца, таварыш Каліберaў? Сёння не паглядзела на дождж, пайшла на поле... Наплакалася, гледзячы на такія парадкі. Адтуль да вас. Навядзіце парадак, а не — дык я вышэй пайду. Да вобласці дайду, да правіцельства.

Каліберaў. Нікуды не трэба ісці. Мы самі ўладзім. У нас таксама сілы хопіць. Разбяромся.

Моцкін. Ты нас не палохай.

Каліберaў. Таварыш Гарошка, гэта ўсё праўда?

Гарошка. Сцяпан Васільевіч, а што я магу зрабіць? З аднаго боку вы націскаеце, а з другога боку, вось бачыце, яны — народ. А мне каго слухаць?

Ганна. Сваю галаву трэба мець. Цябе народ выбраў, даверыў гаспадарку, а ты што?

Каліберaў. Таварыш Чыхнюк, наша галоўная задача — у першую чаргу разлічыцца з дзяржавай.

Ганна падыходзіць да Каліберава; гаворыць вельмі шчыра і страсна. Неяк так атрымалася, што яна выціснула яго з-за стала і заняла яго службовае месца, стала, так сказаць, «кіраўніком».

Ганна. Я так разумею, таварыш Каліберaў. Галоўная задача — у першую чаргу добры ўраджай вырасціць, а по-

тым сабраць яго так, каб ніводнае зярнятка не прапала. Тады і з дзяржавай разлічымся. Мы свой доўг помнім. І калгаснікам трэба за сваю працу атрымаць, і налета каб было што пасеяць. А не так, як ён. Авёс яшчэ не паспеў, грэчка толькі цвіце, а яны стараюцца жытам ды пшаніцай здаць дзяржаве і за грэчку і за авёс. А сеяць што будзем? Назад будзем вазіць з дзяржаўных складоў? Туды-сюды зярно возім, людзей тузаем, коней ганяем. Гэта па-гаспадарску?! У людзей жа работа з рук валіцца, калі бачаць такое кіраўніцтва.

Моцкін. У нас графік ёсць — да пятнаццатага жніўня.

Ганна. Хто такі графік выдумаў? Ты?

Моцкін. Ты на мяне не крычы, грамадзянка! Не я выдумаў, а...

Каліберяў (*перапыняе*). Пачакай, Моцкін! Не гарачыся. Таварыш Чыхнюк са свайго боку правільна ставіць пытанне.

Моцкін. Вось іменна — са свайго боку. Дзяржаўныя інтарэсы ў яе на другім плане. Яна зусім не патрыёт свайго раёна, свайго калгаса. Яна і не думае стаць перадавіком па хлебанарыхтоўках.

Ганна. Дык, значыцца, ты — патрыёт? Што языком мелеш? А мы, калгаснікі, што сваімі рукамі зямлю нянькачым, не патрыёты? А? У цябе толькі графік у галаве сядзіць. У цябе галава не баліць, што дабро на полі гіне. Ты не сеяў, не баранаваў, не палоў, не жаў. А мы сваімі рукамі...

Каліберяў. Спакойна, спакойна, таварыш Чыхнюк! Так жа нельга!

Ганна. Не магу спакойна! Ён хоча перадавіком стаць! На чужым гарбу ў рай! Вунь яно што! Ах ты, гніда ты!..

Моцкін. Я не дазволю, Сцяпан Васільевіч, я не разумею...

Каліберяў. Не лезь на ражон, Моцкін! Выйдзі на хвіліну.

Моцкін нехаця выходзіць.

Ганна. Патрыёт! Ведаем такіх патрыётаў. Колькі іх

пад канём уецца, калі той воз цягне. Сляпнямі іх у народзе завуць, патрыётаў гэтакіх.

Каліберау. Прызнаеш крытыку, таварыш Гарошка?

Гарошка *(перапалоханы).* П-п-прызнаю, Сцяпан Васільевіч. Хоць круць-верць, хоць верць-круць.

Каліберау. Мала — прызнаць крытыку! Трэба выправіць становішча.

Ганна. Гэта яшчэ не ўсё, таварыш Каліберау. Вам трэба прыехаць да нас. Сёння ж. Мы збяром сход. Вось там народ яму пакажа.

Уваходзіць Моцкін разам з Гардзіюк.

Моцкін. Сцяпан Васільевіч! Вось... таварыш Гардзіюк...

Каліберау *(разгубіўся).* Добра, добра, таварыш Чыхнюк. Заўтра буду. Абавязкова. Можаце быць упэўнены. Усё ўладзім. Ну, да пабачэння! *(Стараецца выправадзіць яе.)*

Ганна. А то — да чаго дакаціліся! Няпраўда *(да Гарошкі і Моцкіна)*, знойдзем і на вас управу. Ці ж так можна гаспадарыць?.. Мы ведаем і дзяржаўныя інтарэсы, і дзяржаўныя тэрміны... А вы за графікам ды паперкамі людзей не бачыце, свету белага не бачыце. Гэтаму нас партыя не вучыць!

Гардзіюк звярнула ўвагу на Ганну.

Гарошка. Ну, усё, усё, Ганна Аляксееўна.

Ганна. Не! Яшчэ не ўсё! Я вас выведу на чыстую ваду...

Каліберау страшэнна зморшчыўся, застагнаў, абвяў, вібы ў яго пячонках сапраўды цэлая груда камення.

Гардзіюк. Ой! Што з вамі? Што такое?

Моцкін. Прыступ!.. У яго, знаеце, камень у пячонках.

Гардзіюк. Доктара паклікаць! Так жа нельга.

Паспешліва бярэ графін з вадой. Але Моцкін апярэджвае і, схапіўшы бутэльку з «Есентукамі», налівае ў шклянку і падае Каліберау.

Моцкін. Не, не, ваду не трэба. У яго «Есентукі».

Гарошка. Да чаго давялі чалавека.

Ганна. Таксама захварэў... Ну, што ж, самім прыйдзецца разбірацца. Народ, ён можа.

Гарошка. Пайшлі, пайшлі.

Ганна і Гарошка выходзяць.

Каліберaў. Дзякую...

Гардзіюк. Таварыш Калібераў, вы несур'ёзна ставіцеся да свайго здароўя. Вам трэба лячыцца.

Калібераў *(жаласліва)*. Ат, цэлы буду. Дзяцей у мяне няма. Сірот не пакіну.

Гардзіюк заспяшалася, яна не хоча адстаць ад Ганны і Гарошкі.

Гардзіюк. Вам трэба адпачыць, Сцяпан Васільевіч. Я сёння вас турбаваць не буду.

Гардзіюк выходзіць.

Доўгая паўза.

Калібераў і Моцкін адчуваюць сябе так, нібы толькі што абмінулі страшэннае бяздонне.

Калібераў. Ну, Моцкін! А што далей?

Недзе вельмі блізка ўдарыў пярун.

Моцкін. На вачах асіну расшчапіла...

Заходзіць пракурор Курбатаў.

Курбатаў *(абтрасаючы з сябе ваду)*. Ну і надвор'е сёння! Патоп!

Калібераў. Пакуль не позна, трэба заказаць каўчэг.

Моцкін. І праўду кажуць: «Бог няроўна дзеліць». У Сярэдняй Азіі цэлае лета пячэ і пячэ, а тут — нібы рэшата цячэ. Старому небу трэба рамонт. І хто там камунгасам загадвае? Вы не цікавіліся, таварыш пракурор? Такога нядбайнага пад суд трэба аддаць.

Курбатаў. Мне і на зямлі спраў па горла.

Калібераў. Значыць, жэнішся, пракурор?

Моцкін. Ах, залатыя дзянёчкі — мядовы месяц!..

Калібераў. Калі ж адпачынак бярэш?

Курбатаў *(хмура)*. Зрываецца мой адпачынак.

Моцкін. Няўжо такая сур'ёзная справа?

Курбатаў. Афёра.

Моцкін. Афёра?

Курбатаў. Ды яшчэ якая!

Каліберaў. У нашым раёне? Не можа быць!

Курбатаў. Сцяпан Васільевіч, вы атрымалі зводку аб хлебапастаўках? Можна паглядзець?

Каліберaў. Вось.

Курбатаў *(зверыўшы свае запісы)*. Яна правільная, таварыш Моцкін?

Моцкін *(аўтарытэтна)*. На падставе квітанцый, таварыш пракурор.

Курбатаў. На заводзе ў Печкурова столькі хлеба?

Моцкін. А што вы думаеце? Гэту лічбу я з пальца высмактаў? У мяне ёсць квітанцыі.

Курбатаў. На складах Печкурова і палавіны гэтай колькасці няма. Я атрымаў сігнал.

Каліберaў. Не можа гэтага быць.

Моцкін. Не верце гэтым сігналам.

Курбатаў. Я толькі што з завода. Сам бачыў. Шкада, Печкурова не застаў. Паехаў даставаць шыфер для свайго доміка. Думаю затрымаць. Вы не супраць?

Каліберaў. Вось яму і наваселле...

Моцкін. І вы ўпэўнены, што гэта афёра?

Курбатаў. А як вы думаеце, таварыш Моцкін?

Каліберaў. Так-так, як вы думаеце, таварыш Моцкін?

Моцкін. Калі б ён украў адну тону — можна паверыць. А тут жа сотні тон. Нашто яму столькі? Што ён будзе рабіць?

Курбатаў. Аферысты бываюць розных калібраў.

Каліберaў. Што?

Курбатаў. Я кажу, таварыш Каліберaў, што аферысты бываюць розных калібраў.

Каліберaў. Значыць, ты водпуск не бярэш? Будзеш разблытваць?

Курбатаў. Такая служба.

Моцкін. Служба не воўк, у лес не ўцячэ.

Курбатаў. Злодзей уцячэ.

Моцкін. Ах, як мне вас шкада! У вас цяпер самы шчаслівы момант у жыцці. Мядовы месяц! Гэта адзін раз у жыцці бывае. Трэба было б яго правесці так, каб на ўсё жыццё запомніць. Маладзенькая жонка, такая прыгожая, такая ласкавая, такая ягадка! *(Аж цмокнуў.)* Цяпер лета... Дожджык перастане, зайграе сонейка. А-ах, як хораша з такой жоначкай схадзіць пакупацца, паплёскацца ў рацэ... Ці ў лясок па ягадкі, па грыбочкі.

Курбатаў цяжка ўздыхнуў.

Для маладых такое шчасце! Пастарэеш — таго не будзе.

Калібераў. Таварыш Моцкін, Курбатаў падумае, што ты хочаш яго адгаварыць.

Курбатаў. На дзяржаўных складах такая недастача хлеба, а вы так спакойна разважаеце.

Моцкін. Я ўпэўнены, што нічога тут сур'ёзнага няма. Навошта хвалявацца.

Курбатаў. Крыху праясняецца.

Моцкін. Што праясняецца?

Курбатаў. Неба праясняецца. Таварыш Моцкін, прашу вас, калі ласка, вазьміце ўсе квітанцыі і зайдзіце ў пракуратуру.

Моцкін. Калі? Сёння?

Курбатаў. Зараз. Трэба праверыць.

Моцкін. Калі ласка. У мяне ўсё ў парадку.

Курбатаў выходзіць.

Калібераў. Ну, Моцкін, сцеражыся. Калі выкрыецца твая махінацыя — не чакай ад мяне літасці! Не будзе!

Моцкін. Выбачайце, я тут ні пры чым. Мяне самога ашукалі! Падсунулі квітанцыі. А я што?

Калібераў. Не фінці, Моцкін. Хоць перада мной не фінці!

Моцкін. А што мне рабіць? На сваю галаву браць?

Калібераў. Любіш катацца, любі і саначкі вазіць. Сцеражыся, Моцкін.

Паўза.

Моцкін. Пракурор — не карэспандэнт. Яго вакол пальца не абвядзеш... Сцяпан Васільевіч, прыдумайце яму якую-небудзь камандзіроўку, семінар, курсы, нараду якую-небудзь!

Каліберау. Ён табе прыдумае камандзіроўку!

Моцкін сядзіць, як мыш пад венікам.
Прыходзіць Антаніна Цімафееўна.

Антаніна Цімафееўна. Сцёпа! Гэта чорт ведае што! Міліцыя зусім не сочыць за парадкамі! Па вуліцы бегаюць прыблудныя сабакі, кусаюцца... Толькі што пакусалі Ваську.

Каліберау. Якога Ваську?

Антаніна Цімафееўна. Ката.

Каліберау. І ты яшчэ са сваімі катамі!

Антаніна Цімафееўна. Сцёпа! Ты ж яшчэ сёння не абедаў. Пойдзем. А карэспандэнт паехала.

Каліберау. Як паехала? Куды?

Антаніна Цімафееўна. Ты яе так напалохаў сваёй хваробай, што яна, каб не турбаваць цябе дома, узяла свой чамаданчык і паехала з Гарошкам і Ганнай.

Каліберау. І ты яе выпусціла? Эх ты! Разява! Ратазей! *(Усхваляваны, выскачыў з-за стала.)* Ну што? Што цяпер? Што?! Не, яшчэ не ўсё! Я сам туды паеду. Я сам буду выкрываць ачкаўціраццеляў і махляроў. Сам! *(Звоніць па тэлефоне.)* Гараж! Федзя! Зараз жа падавай машыну. Едзем у «Партызан». Што-о? Хто ўзяў машыну? Якая жонка? Хто дазволіў? *(Да Антаніны Цімафееўны.)* Каму ты дала машыну? Дзе машына, я цябе пытаю?

Антаніна Цімафееўна. Не магла ж я пехатою выправіць тваю госцю.

Каліберау. Ідыётка! І чым толькі гасподзь тваю галаву набіў?! *(Звоніць па тэлефоне.)* Неміроўскага. Неміроўскі? Выручай. Дай мне сваю машыну на паўгадзіны. Разумееш, пазнюся на сход у калгас «Партызан». Што? Ах, чорт! *(Кладзе трубку.)* Камера лопнула. Ну, Моцкін, сушы сухары!

Заслона.

ДЗЕЯ ЧАЦВЁРТАЯ

Пляцоўка перад канцылярыяй праўлення калгаса «Партызан», некаторы час сцэна пустая, затым з канцылярыі выходзяць Ганна і Міхальчук.

Міхальчук. І як гэта Гарошка прызнаўся табе ва ўсім?

Ганна. А дзе ён дзенецца?

Міхальчук. Ах і пракурор бы з цябе выйшаў!

Ганна. Хопіць з мяне і таго, што я старшыня рэвізійнай камісіі.

Прыходзіць Гарошка.

Гарошка *(да Міхальчука)*. Ну, што там? Не прымаюць на пункце?

Міхальчук. Не прымаюць. Пакуль давезлі — мяшкі з жытам наскрозь прамоклі.

Гарошка. Дык ты не ведаеш, што рабіць?

Міхальчук. Сушыць трэба.

Гарошка. Хвала богу: дадумаўся. Посцілкі збяры па дварах, брызенты пасцялі, баб пастаў пералапачваць, веялку пусці!

Міхальчук. З тваёй ласкі лішняя праца. Навошта было ўчора пад дажджом падводы гнаць?

Ганна *(Гарошку.)* На, падпішы акт рэвізійнай камісіі.

Гарошка. Быў бы ты на маім месцы, дык і пад агнём пагнаў бы. *(Уздыхнуўшы.)* І трэба было табе, Ганна, гэтую завяруху паднімаць, сход гэты...

Ганна. Не, Ягор, сход трэба. Хай народ пагамоніць, ён гаспадар. Справа ж сур'ёзная! Дзяржаўная! Зразумей ты гэта. Нельга, ніяк нельга без сходу.

Гарошка. Ці ж я ва ўсім вінаваты?

Ганна. А ты не бойся, людзі разбяруцца — дзе ты вінаваты, а дзе хто іншы.

Міхальчук. Каб паражняком назад не ехаць, думаю са станцыі суперфасфат прывезці. Ягор Сяргеевіч, можа б, ты пячатку прытуліў да даверанасці?

Гарошка *(знайшоўшы ў кішэні пячатку)*. Ну от...

(Звяртаецца да пячаткі.) З табой мне і пачот і павага былі. Ты мяне і карміла, ты мяне і паіла: з табой я ніводнага вяселля, ніводных хрэсьбін не прапусціў. А вось — прыйдзецца, відаць, расстацца. Ты, як няверная жонка,— сёння ў аднаго, заўтра ў другога.

Ганна. Калгасу ад таго мала карысці, што яна па руках ходзіць. *(Узяла з рук Гарошкі пячатку, прыставіла да даверанасці.)* На, патрымай пакуль што. Даражыць трэба, цаніць.

Міхальчук пайшоў.

Гарошка *(хацеў пайсці, але затрымаўся)*. Ганна, а дзе гэта... карэспандэнтка спецыяльная?

Ганна. Яна? На полі пабывала, паглядзела, з людзьмі пагаманіла, у абком партыі справілася пазваніць. Дасціпная маладзіца.

Гарошка. Як ты думаеш, распіша яна мяне? Не?

Ганна. Абавязкова распіша. Я ж прасіла яе, вельмі прасіла. А пабывае на сходзе ды паслухае, што людзі кажуць, дык трымай толькі шапку. А як жа?

Гарошка. От праславіцца Гарошка... Эх, Ганна, Ганна!.. Бі, значыцца, свой свайго, каб і чужы баяўся?

Ганна. Не лезь куды не трэба. Не падстаўляй, тады і біць не будуць.

Гарошка *(хацеў пайсці, але зноў затрымаўся)*. Ну, а як ты думаеш, будуць мяне судзіць?

Ганна. На сходзе? Яшчэ як будуць. А ты што думаў? Даруюць? Па галоўцы пагладзяць за плутні?

Гарошка. Ну, а там?

Ганна. Там? Не ведаю. Ты ў зяця спытай. Яму відней. Вунь ён якраз ідзе.

Гарошка. Ах, табе смешачкі, а мне... *(Выходзіць, каб пазбегнуць сустрэчы з Курбатавым.)*

Уваходзяць Наташа і Курбатаў.

Наташа. Няўжо бацька ва ўсім вінаваты?

Курбатаў. Вінаваты і другія. Печкуроў прызнаўся, што ўсё арганізаваў Моцкін.

Ганна. Толькі глядзі, таварыш пракурор, тут справа дзяржаўная. Калі ён твой цесць, дык хай мае чэсць!..

Ганна выходзіць.

Курбатаў. Ах, чорт вазьмі! Якая сітуацыя! Дурацкая сітуацыя! Не паспеў стаць зяцем, а прыходзіцца на цесця пісаць пратакол допыту.

Наташа. Скажы, Сярожа, а гэта вельмі сур'ёзна?

Курбатаў. Ну, вядома, не жартачкі. «Партызан» здаў хлеба толькі дваццаць сем тон, а па зводцы перадавік — восемдзесят працэнтаў.

Наташа. Я разумею... Ну, а ... судзіць бацьку не будуць?

Курбатаў. Да суда, магчыма, і не дойдзе, але непрыемнасці будуць.

Наташа *(памаўчаўшы).* Вось і паехалі мы з табой у лес і на лодцы пакаталіся... *(Уздыхнула.)*

Курбатаў. Ці ж тут мая віна? Наташа! Што мне цяпер рабіць? Як мне быць?

Наташа *(апусціўшы галаву).* Рабі як сам ведаеш...

Курбатаў. Для мяне... для нас важна, вельмі важна тое, што ты скажаш. Я ж нараіцца з табой хачу... Як з самым блізкім, самым дарагім для мяне чалавекам, Наташа.

Наташа. Ну чаго ты хочаш? Хочаш, каб я сказала: «Аддавай бацьку пад суд, запры яго ў турму»? Гэтага ты хочаш? А самі паедзем на лодцы катацца?

Курбатаў *(памаўчаўшы).* Колькі непрыемнасцей прыносяць такія вось тыпы, як Моцкін ды Печкуроў! І не толькі дзяржаве... Гады! Вось бачыш? Наша асабістае жыццё, наша з табой шчасце, аказваецца, залежыць і ад іх. Яны і тут могуць нашкодзіць... Дзеля сваёй карысці яны гатовы самае святое, самае чыстае падтаптаць пад ногі.

Наташа *(стрымліваючы слёзы).* Сярожа! Харошы мой! Ты на мяне не глядзі... Рабі так, як табе сумленне падкажа.

Курбатаў накіроўваецца ў кантору.

Ты куды зараз?

Курбатаў. Праверу накладныя ў рахункавода.

Курбатаў заходзіць у праўленне.
Уваходзяць Гарошка і Марыя Кірылаўна.

Наташа. Ну, я ж яму страху наганю!

Гарошка *(да Марыі Кірылаўны).* Ды хай там твае агуркі пасохнуць, павянуць і пагніюць! Не да агуркоў цяпер. Бяры посцілкі і гайда да свірна — жыта сушыць, а не ў агародзе вераб'ёў пужаць.

Марыя Кірылаўна. Чаго ты крычыш? Ну, чаго ты крычыш? Ты паслухай! Цябе заяць шукаў па нейкай сур'ёзнай справе.

Гарошка. А ты кур'ерам у яго служыш, ці што?

Наташа. Тата! Што ты нарабіў? Да чаго ты дастукаўся?

Гарошка. Што такое? Да чаго я дастукаўся?

Наташа. Яшчэ пытаеш? Нашто ты махляваў з хлебапастаўкамі?

Гарошка. Ціш-ш... Адкуль ты ведаеш?

Наташа. Ад зяця твайго.

Гарошка. Ну, усё... Цяпер у абцугах. Хоць круцьверць, хоць...

Наташа. Вось які ты мне падарунак да вяселля падрыхтаваў. Мне што цяпер рабіць? А як яму? Ён жа пракурор! Што ж ты маўчыш? З кім цяпер я павінна застацца? З табой ці з ім? Парай, ты ж бацька. Ты ж, відаць, і аб гэтым падумаў, перад тым як плутаваць!

Марыя Кірылаўна. Што ж ты нарабіў, Ягор? Па вачах жа я тваіх бачу, што ты вінаваты.

У Гарошкі падкасіліся ногі. Ён прысеў на ганак.

Гарошка. Ну, ты, цыц! Не разводзь сырасць... *(Да Наташы.)* Ну і хай, ну і хай пасадзіць... Пасаджу... А вы сабе гуляйце вяселле. Ці ж я ведаў...

Па вуліцы праходзіць Лёня на высокіх хадулях.

Лёня. А народу ў клубе колькі сабралася! Наташа, кіно пасля сходу будзе?

Наташа. Не, не будзе.

Лёня. Ну і таржаство без мастацкай часткі...

Чуваць сігнал легкавой аўтамашыны.

А-а, вось і Моцкін прыкаціў. Зноў бацьку гайкі будзе закручваць.

Лёня выходзіць.

Марыя Кірылаўна. А галовачка мая бедная! А што цяпер будзе?!

Уваходзіць Моцкін.

Гарошка. Канец мне, таварыш Моцкін. Прапаў я...

Моцкін. Што за паніка, таварыш Гарошка?

Гарошка. Пракурор дазнаўся. У бухгалтэрыі капаецца. Усё! Канец...

Моцкін. Чаго ты баішся цяпер? Ён жа твой зяць...

Марыя Кірылаўна. А божачка мой, божа!..

Гарошка. Вось да чаго вы давялі мяне. Я ж казаў, я ж ведаў, што так будзе.

Моцкін. Нічога ты не ведаў. Ніхто цябе не падвёў. І чаго ты спалохаўся? Тут усё можна па-сямейнаму. *(Паказвае на Наташу.)* Вось яна — дачка табе ці не дачка?

Марыя Кірылаўна. Дачка, дачка...

Моцкін. А пракурору хто? Жонка ці не жонка?

Марыя Кірылаўна. Ды ўжо ж... Толькі што выдалі.

Моцкін. Ну, вось хай з ім і пагаворыць, папросіць.

Наташа *(з абурэннем).* Папрасіць? Я яго папрашу, каб ён вас... каб ён вам... каб вы і ўнукам заказалі! Я яго ўпрашу!

Моцкін *(з дакорам).* Ай-яй-яй! Ну, добра! Я табе ніхто! Я не прашу ў цябе літасці. *(Паказаўшы на Гарошку.)* А ён табе — бацька ці не бацька?

Наташа. Вы не можаце сумленна! Вы людзям жыццё атручваеце!

Наташа выходзіць. За ёй ідзе Марыя Кірылаўна.

Марыя Кірылаўна. А мая ж ты дачушка! А мая

ж ты ягадка! Ён жа цябе гадаваў, ён жа цябе паіў-карміў. А хто ж за яго папросіць? Хто ж за яго заступіцца?

Марыя Кірылаўна выходзіць.

Моцкін *(да Гарошкі).* Ідзі і прасі яе, каб угаварыла свайго пракурора...

Уваходзіць Калібераў — салідны, смелы, рашучы. Гарошка, прадчуваючы нядобрае, увабраў галаву ў плечы і спыніўся як заварожаны.

Калібераў *(Моцкіну).* А, і ты тут, камбінатар?!

Моцкін *(спакойна).* Сцяпан Васільевіч...

Калібераў. Дамахляваўся?!

Моцкін *(цвёрда).* Сцяпан Васільевіч. Зараз патрэбна партыйная вытрымка. Нам не да сваркі. Юрыдычна ва ўсім вінаваты Гарошка. А Курбатаў — яго зяць. І ён зможа справу загладзіць. У гэтым напрамку я ўжо тое-сёе прадпрыняў. Гэта, так сказаць... ход канём... Са свайго боку мы павінны пераканаць Гарошку, каб ён сёння ж здаў гэтыя пяцьдзесят тон. Няхай нават з насенных участкаў. Вернем распіскі — і мы ў дамках. Людзі ёсць, а транспартам я забяспечу.

Калібераў. Вось гэта па-дзелавому. *(Да Гарошкі.)* Ну што, натварыў, а цяпер у кусты? Старшыня! Які ты старшыня?! Баба, а не старшыня! Зараз жа ідзі і аб'яві, што ніякага сходу не будзе. Працаваць трэба, а не гаварыльняй забаўляцца. Няхай усе, хто прыйшоў на сход, зараз жа возьмуцца за перавозку збожжа на нарыхтоўчы пункт. Каб да раніцы разлічыўся поўнасцю, без усялякай ліпы! Ясна? А члены праўлення хай застануцца. Мы з імі абмяркуем, што ты за старшыня!

Уваходзіць Ганна.

Моцкін. Сцяпан Васільевіч, Гарошка тут ужо...

Калібераў *(перапыняючы яго).* Памаўчы, камбінатар! *(Да Гарошкі.)* А ты што? Не чуеш? Ідзі распускай сход!

Вяртаюцца Марыя Кірылаўна і Наташа.

Ганна. Таварыш Калібераў! *(Здзіўлена.)* Распускаць сход? Тут справа сур'ёзная заварылася. Падман дзяржавы!

Па зводках мы перадавікі, а на самой справе — і палавіны таго не здалі.

М а р ы я К і р ы л а ў н а. Ганначка, ну за што ж ты?..

К а л і б е р а ў. Хто вам гэта сказаў?

Г а н н а. Самі даведаліся. *(Паказаўшы на Гарошку.)* Дый сам ён ужо не тоіцца.

К а л і б е р а ў. Ах, вось як! *(Да Гарошкі.)* Значыць, ты прызнаўся?

Г а р о ш к а *(безнадзейна)*. Хоць круць-верць, хоць верць-круць...

К а л і б е р а ў *(не стрымаўшы злосці)*. Трапло! *(Стрымліваючы сябе.)* Махлюеш перад дзяржавай?!

Г а н н а. А вы хацелі сход адмяніць...

К а л і б е р а ў *(рэзка)*. Не да сходаў нам цяпер. Трэба неадкладна ліквідаваць прарыў! Усе на хлебаздачу! Я не дапушчу ачкаўцірацельства!

Уваходзіць Гардзіюк.

Вы прыехалі якраз дарэчы. Я выкрыў тут абураючы выпадак ачкаўцірацельства. Злачынную махінацыю з квітанцыямі...

М о ц к і н. Хлеба здалі дваццаць сем тон, а квітанцый у іх на пяцьдзесят тон больш...

К а л і б е р а ў *(да Гардзіюк)*. Вы не ведаеце, як цяжка працаваць з такімі кадрамі... *(Уздыхнуў.)* Вось паглядзіце на яго. Здаецца — цяля, ягня. А ў душы ён — воўк, воўк у авечай шкуры. Як можна на яго спадзявацца?! Матаешся па раёне, выхоўваеш іх, вучыш, патрабуеш, начэй не спіш... Не хочацца ж быць горш за людзей. Нават калі дасягнеш нейкіх маленькіх, нязначных поспехаў, дык жа не! Знойдзецца вось такі — ён жа...

М о ц к і н. Лыжка дзёгцю ў бочцы мёду.

К а л і б е р а ў. Я ўжо і не ведаю, што мне з ім рабіць?! Уявіце сябе на маім месцы. Што б вы мне парадзілі?

Г а р д з і ю к *(не хаваючы іроніі)*. Я разумею вас. На фоне агульных поспехаў і раптам — пляма.

М о ц к і н. Вось іменна — пляма.

К а л і б е р а ў. Я разумею, вы павінны быць аб'ектыўнай. Вы не можаце прайсці міма такога факта...

Моцкін. На фоне поспехаў, канешне...

Гардзіюк. Ну што вы, што вы! Я разумею. Несумленны ўчынак аднаго не можа засланіць поспехі калектыву.

Каліберaў. Ясна! *(Наступаючы на Гарошку.)* Як вы асмеліліся, таварыш Гарошка?! Хацелі ашукаць савецкую ўладу? Як вы дадумаліся?!

Гарошка *(трымціць)*. Ці ж гэта я дадумаўся, таварыш Каліберaў? Гэта ж Моцкін дадумаўся...

Гардзіюк. Якая скромнасць!

Марыя Кірылаўна. Божа ж мой, божа!..

Моцкін. Таварыш Гарошка, не валіце з хворай галавы на здаровую. Такі нумар не пройдзе!

Каліберaў. З Моцкіным, калі ён вінаваты, мы потым разбяромся, там, дзе трэба. А зараз вы адказвайце!

Моцкін. Я што? Я распісак не пісаў. Я толькі атрымаў законныя квітанцыі, і ўсё. Гэта вы, таварыш Гарошка, захацелі стаць перадавіком.

Гарошка. Людзі добрыя! Што ж гэта робіцца? У вочы глядзіць і...

Уваходзіць Курбатаў.

Каліберaў *(Гардзіюк)*. Увесь раён чэсна выконвае свае абавязацельствы перад дзяржавай, а гэты ачкаўціраель кідае цень...

Гардзіюк. Гэта, безумоўна, выключны выпадак?

Каліберaў. Але мы зробім усе неабходныя вывады.

Курбатаў. На жаль, гэта не выключны выпадак, таварыш Каліберaў.

Каліберaў *(толькі цяпер заўважыў Курбатава)*. А-а, і ты тут? Гэта, чорт вазьмі, вельмі дарэчы.

Курбатаў. Печкуроў сёння прызнаўся, што адзін яго прыяцель арганізаваў нешта падобнае яшчэ ў чатырох калгасах.

Моцкін. Цесця выручаеце, таварыш пракурор?

Курбатаў. Праўду кажуць, што на злодзею шапка гарыць. Не выкручвайцеся, грамадзянін Моцкін. Не выйдзе. На спіртзаводзе я забраў гарантыйныя распіскі гэтых ашуканцаў.

Марыя Кірылаўна. А зяцёк ты мой, а галубок ты мой, а пашкадуй ты яго! А не губі ты яго! *(Таўчэ мужа кулакамі пад бок.)*

Гарошка. Мар'я! Цыц!

Марыя Кірылаўна. А пашкадуйце ж вы яго! Ці ж ён адзін тут вінаваты? *(Зноў штурхае Гарошку пад бакі.)*

Ганна. Так яму, Мар'я, так! Вучы сваім розумам жыць.

Наташа. Мама! Як не сорамна? *(Адводзіць маці ўбок.)*

Калібераў. Усё ясна! *(Курбатаву.)* Мы спадзяёмся, таварыш Курбатаў, што вы будзеце аб'ектыўнымі. *(Ганне.)* А калгас трэба зараз жа ачысціць ад гэтага махінатара.

Ганна. Тут дзяліць трэба пароўну: і гэты паганяльшчык *(на Моцкіна)* нечага варты. Нельга ж на аднаго Макара ўсе шышкі валіць.

Гарошка. І праўда, Ганначка. Памятаеце, таварыш Калібераў, як вы тады з Моцкіным прыехалі і на мяне націскалі?

Калібераў. Што значыць «націскаў»? Я патрабаваў выканання графіка. А ты што? Сам зрабіў злачынства, а цяпер вінаватага шукаеш? Прайдзісвет!

Гарошка *(яго цярпенне лопнула, ён узбунтаваўся)*. Хоць круць-верць, хоць верць-круць!.. *(Кінуў шапку вобзем.)* Я не магу больш так працаваць! Вызваляйце мяне ад старшынства. Націскалі, Сцяпан Васільевіч! Яшчэ як націскалі! Рознымі фармуліроўкамі палохалі! А Ганну тады аблаялі — шкоднай тэндэнцыяй! А Моцкін тады прывёз дырэктара спіртзавода з гатовымі квітанцыямі, і мяне прымусілі распіску напісаць, каб хутчэй графік перавыканаць.

Калібераў. Першы раз чую! Таварыш Моцкін?!

Моцкін. Паклёп, Сцяпан Васільевіч, паклёп!

Курбатаў. Не, не паклёп!

Калібераў *(Моцкіну)*. Значыць, і вам таксама нель-

га верыць? Таварыш Моцкін! Значыць, і вы — такі ж прайдзісвет? Як ты асмеліўся сваімі бруднымі рукамі паганіць святую справу — справу забеспячэння дзяржавы хлебам?! Як ты адважыўся супрацьстаўляць інтарэсы калгаснікаў дзяржаўным інтарэсам?

Ганна. Во-во! Для такіх вось дзяржава — адно, а калгас — другое.

Каліберау. Ты хацеў пасварыць калгаснікаў з дзяржавай? З намі?

Ганна. Не дажыве ён да гэтага!

Моцкін *(не чакаўшы такога павароту).* Сцяпан Васільевіч! І гэта вы?

Каліберау. Ды вас за гэта пад суд мала аддаць! *(Курбатаву.)* Таварыш пракурор, афармляйце справу.

Моцкін. Таварыш Сцяпан Васільевіч! Выбачайце! Вы не першы раз чуеце. Я ж вам расказаў яшчэ да прыезду таварыш Гардзіюк пра махінацыі Гарошкі і Печкурова. Чаму ж вы гэта скрываеце? Вы таксама хацелі стаць перадавіком. Ух, як вы хацелі! І графік такі прыдумалі! Тады вы пра калгаснікаў не думалі, а цяпер — мяне к пракурору? Не я, а вы націскалі на старшынь калгасаў! Не я, а вы па радыё выступалі! А цяпер на стрэлачніках хочаце выехаць! А?

Ганна. Ды яны ж аднаго поля ягады!

Каліберау *(да Гардзіюк з нахабнасцю незвычайнай).* Вы раскусілі іх намер? Гэта — не што іншае, як дыверсія, палітычная авантура.

Гарошка *(ад здзіўлення рот разявіў).* Зноў фармуліроўкі!..

Гардзіюк. Тут аднаго артыкула мала. Я, здаецца, натрапіла на вельмі цікавую сітуацыю для сатыры.

Каліберау. Хіба гэта *(паказвае на Гарошку і Моцкіна)* тыпова для майго раёна? Хіба ў маім раёне няма добрых, сапраўдных, чэсных людзей? Сатыру? Хто дазволіць? Хто дапусціць?

Уваходзіць Міхальчук.

Міхальчук. Там сход чакае!..

Ганна. Таварыш Калібераў! Пойдзем к народу! Ён разбярэцца.

Каліберaў. Што мне народ? Я сам разбяруся!

Міхальчук. І верна, што яму народ, плюе ён на народ.

Каліберaў. Што?

Міхальчук. Не плюй у калодзеж.

Убягае Лёня з радаснай весткай.

Лёня. Прыехаў! Макар Сямёнавіч прыехаў. А з ім сакратар абкома.

Каліберaў. Ах, чорт! *(Схапіўся за бок і завыў так, нібы ў яго ў пячонцы сапраўды камень, ды яшчэ і гарачы.)*

Моцкін *(са здзекам)*. У яго ж камень у пячонках! Булыжнік! *(Каліберaву.)* Кіньце дурня строіць! Няёмка. Тут жа людзі глядзяць!

Ганна. За пазухай у яго камень, а не ў пячонках.

Каліберaў. Якое вы маеце права?!

Ганна. Маем права! Выбачайце, калі ласка! Усё роўна перад народам і перад партыяй прыйдзецца адказваць!

Гарошка. І адкажуць! Не? Хоць...

Ганна. Хоць круць-верць, хоць верць-круць, адкажуць!

Заслона.

1953